

A 231
4

oo
Lis.

Hist.

III. C. 3.

DEO T. O. M.
CLEMENTISSIME ANNUNTIAT
RECTORE ACAD. ROSTOC. MAGNIFICENTISSIMO,
SERENISSIMO PRINCIPIS AG.

D O M I N O
DOMINO FRIDERICO

PRINCIPIS HERED. MAG. SVEV. BRUNN. AC RAG. BRUNN.
PRINCIPIS VANDALORUM, SV. RIN. AC RAG. BRUNN.
COMITE ITEM SV. RIN. AC RAG. BRUNN. ROSTOC. AC STAD.

ORDINIS DYNASTAE
PRINCIPIS AC DOMINO NOSTRO LONGE CLEMENTISSIMO
DISPUTATIONEM PHILOSOPHICAM

QVO SENSV AETERNITAS DEI
FIXA SIT MOMENTUM
MODESTE DISQVIRENTIAM

ET CONSENSU
AMPLISSIMI PHILOSOPHORVM ORDINIS
FRIDERICI

IOACH. HEINR. PILES
S. S. THEOL. DOCT. P. O. AC ROSTOC. AC STAD.
SYNOVS FACULTATIS MAGISTRVS DECANVS

IN ACAD. ROSTOC. P. O. AC ROSTOC. AC STAD.
CANTONIS SV. RIN. AC RAG. BRUNN.

RE SPONDENS
CAROLVS FRIDERICVS POPHNAV

ROSTOC. AC STAD.
LIT. T. P. O. AC ROSTOC. AC STAD.

☼ ✨ ☼

COROLLARIA RESPONDENTIS

IN FUGAM VACUI ADDITA.

1.
Conditio impossibilis propositionem facit negantem (per princ. Log); facile igitur patet, quid de hac propositione judicandum sit: si methodum mathematicam rite semper observare possimus, sumus infallibiles.

2.
Non dantur plures perfectiones facultatis cognoscitivæ præter extensivam & intensivam. Neutra harum separari debet, in utriusque tamen collisione exceptio ita facienda est, ut extensiva cedat intensivæ. Iliacos tamen hic intra muros peccatur & extra.

3.
Immensitatem intellectus Divini ex consideratione mundi corporei illustrarunt Philosophi; mundus Pnevmaticus nostro judicio luculentius id præstat.

4.
Cultura scientiarum culturam linguarum secum habet connexam. Interim tamen a lingua non factis exulta ad barbariem gentis, cuius est lingua, non valet consequentia. Exemplo esse potest lingua nostræ germanica.

X 3

5.

5.

Non errant, qui in JOH. BAPT. PORTÆ regulis
Physiognomicis nihil solidi sibi invenisse visi sunt.

6.

Ex vero pronuntiavit ALEX. POPE in dem Versuch von den Eigenschaften eines Kunststrichers, statim ab initio: Mit unsern Urtheilen ist es bewandt wie mit unsern Uhren. Keine kömmt mit der andern just überein. Und doch glaubet ein jeder der seinigen. Luculentissimum hujus rei argumentum suppeditant dissensiones eruditorum,

7.

Fines Dei non perpendunt, qui nostris temporibus incolas Planetarum, monades, præexistenziam animæ humanæ in animalculo spermatico, &c. imo quævis fere in venta recentissima, in scriptura S. quærunt.

8.

Dominium affectuum servitus est moralis.

PRAE-

PRAESTANTISSIMO DOCTISSIMOQVE
DOM. RESPONDENTI

S. P. D.

P R A E S E S.

Non possum non quin publice significem,
quæ TIBI Praestantissime ac Doctissime
Dne. LOPPNAV! debeantur, circa id, quod
in praesenti suscipimus, disputandi negotium.
Te enim autore accidit, vt ad concinnandam
hancce, quam publico nunc examini submitti-
mus, Dissertationem memet accinxerim, cum
ante aliquot tempus mihi significares, animum
Tuum intrasse cupidinem prodeundi in publi-
cum, viresque ingenii Tui, & quantos huc us-
que in studiis feceris progressus explorandi. Eo
gratius id mihi accidit, quo magis irriti fuerunt
hactenus omnes mei conatus, offendendi vnum
alterumve ex Dnis. Commilitonibus ad suscipi-
endam, qua fungi nunc cupis, Respondentis
provinciam, alacrem et promptum. Digna res
certe! praeclara mentis Tuae indole, Tuoque
ar-

ardore enitendi cum Deo et die ad honesta
quaevs et laudatissima, quem non solum in Re-
gio, quod Altonaviae floret, Gymnasio, sed in
nostra quoque Academia testatus es et adhuc
testaris, gratus et acceptus omnibus bonis, nec
vulgaria aliquando, si in eo, quod ingressus es,
diligentiae et uirtutum stadio, strenue decurrere
perrexeris, de Te promittens, Gratulor ideo
Plur. REVERENDO Dno. PARENTI TVO,
de filio optimæ frugis. Gratulor yniuersae Tuæ
Familiae honoratissimæ, de novo splendore abs
Te exspectando, Gratulor Tibi de eo, quod
nunc suscipis, negotio, nullus dubitans, quin
cum Auditorii applausu eam quam suscepisti,
exornaturus sis spartam. Quod superest, gra-
tiae Divinae Temet cupio commendatissimum.
Vale meque amare perge.

Scribebam Rostochii d. 8. Apr. MDCCLII.

ש ש ב

DISPUTATIO PHILOSOPHICA,
QVO SENSU AETERNITAS DEI FIXA SIT
MOMENTVM,
MODESTE DISQUIRENS.

SVMMA DICENDORVM.

Praemisso breviori praefamine,
I. Circa doctrinam de aeternitate
Dei notatur, Philosophorum

1. Consensus §. 1,
2. Dissensus. Vbi recensentur
defensores aeternitatis

α *fluxae*, i. e. successionis
haud expertis §. 2,

β *fixae*, s. successionibus ca-
rentis §. 3, & quidem

α *perverse* §. 4,

β *sanioribus principiis*
convenienter explica-
tae §. 5.

II. Varii significatus termini
momenti indicantur §. 6,

III. Quaestio ipsa excutitur, &
qvo sensu aeternitas Dei fixa

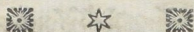
1. non sine contradictione
pro momento haberi debe-
at, §. 7
2. quo minus, expenditur §. 8.

IV. Examinantur argumenta
SOCINIANORUM, ARMINI-
ANORUM, aliorumque, inpr-
mis recentiorum, quibus o-
mnis aeternitas fixa, non sine
absurditate, ceu momentum fi-
statur, & quod sanam, de ae-
ternitate Dei fixa, doctrinam
haud feriant, comprobatur
§. 9. 10.

V. Concluditur tractatio §. 11.

A

§. 1.

§. I.

ircumspicientibus nobis disputandi materiam, quae et curatori examini digna, et temporum, in quibus viuimus, rationi accommodata videri posset, succurrebat controuersia de aeternitate Dei, utrum fixa ea sit an fluxa, quae recentissimorum etiam Philosophorum diuidit sententias. Animaduertebamus hic, inprimis eorum, qui pro aeternitate fluxa pugnant, argumentum: aeternitatem, quae fluxae opponitur, non esse a contradictione liberam, eo quod pro momento & puncto haberi debeat, superesse nonnulla, quae dici adhuc & possint & debeant. Quapropter nec tempus nec operam male nos collocaturos credebamus, si eam, quam Dissertationis titulus indicat, quaestionem uberiori subiceremus, scrutinio. In quo negotio, quod Deus feliciter nobis cedere jubeat, legitime expediendo, id nobis prius incumbere iudicamus negotii, ut quid aeternitas Dei sit, quid momentum, et quam variis uterque terminus subiiciatur significatibus, dispiciamus; quam quo sensu res ipsa, de qua quaeritur, aut admittenda, aut contradictoriis adnumeranda sit, dici queat.

Vt igitur de aeternitate Dei ordiamur, in eo videmus consentire Philosophos ad unum omnes, quod ad attributa Diuina ea ipsa debeat referri. Dei enim aeternitatem pro existentia eius continuata omnes habent, et existentiae Diuinae rationem in ipsa Diuina essentia quaerendam esse recte perhibent. Praedicata vero, quae rationem sui in essentia habent Diuina, attributorum Diuinorum nomine veniunt (*per defn. attribut.*). Et quamuis haud exiguus deprehendatur dissensus, quae essentia, siue quis primus de Deo conceptus, quis fons et radix attributorum Diuinorum assumendus sit (1), nullus tamen Philosophorum istiusmodi

(1) Varias variorum hac in materia sententias collegerunt et iudicarunt, post Cel. Dnum REV-

SCHIVM in *Metaphys.* §. 877. seqq. b. *Ioh. Paul.* HEBENSTREIT, in *Philosoph.* prima Part. III. Sect. 2. cap.

modi vnquam allegauit de Deo conceptum primum, ex quo aeternitatem deriuare haud conatus sit. In ea tantum dissident quaestione, leuioris tamen momenti: Vtrum aeternitas Dei ad attributa eius positiua, i. e. talia, quae perfectionem aliquam in Deo ponunt s. affirmant, vtrum vero ad negatiua, id est talia, quae imperfectionem aliquam in Deo negant s. remouent, referenda sit (2).

Porro in eoprehendimus amice conspirare singulos, quod aeternitas Dei sit duratio (3), sine omni initio et fine non actuali saltem, sed etiam potentiali. Seu quod idem est; Aeternitas

A 2

nita

1. thes. 5. pag. 956. b. *Iob. Wolfg. IAEGERVS* in *theol. natur.* cap. II. *punct.* 2. pag. 23. seqq. Recentius magna cum industria id egit *Cel. Dnus Iob. Adam. OSIANDER*, Tübingensis Academiae Philosophus et Philologus in *Disp. de conceptu Dei primo* Tubing. 1748. habita.

(2) Potest aeternitas Dei ad attributa positiua, potest autem ad negatiua quoque referri, alio tamen atque alio respectu. Ad negatiua pertinet, quatenus per aeternitatem Dei remouetur omnis terminus s. initium et finis in existendo, omnisque successio etc. Ad positiua autem spectat, in quantum per eam existentiā s. duratio perfectissima intelligitur. Conf. S. R. *Dnus FEVERLINVS*, Philosophus et Theologus celebratissimus, in *Dissert. de aeternitate Dei omnem successiōnem excludente* Sect. I. §. 6. pag. 9. b. *IAEGERVS* l. c. *art. 4. punct.* 2. pag. 74. seqq. et *Iob. CLERICVS*, sub ficto *Theoph. ALETHINI* no-

mine latens, ad *Dionys. PETAVI-VM* de *Theol. Dogm. Tom. I. Libr. III. cap. 3. §. I. num. 71. pag. 135.*

(3) Post Scholasticorum nonnullos apud *MENDOZAM* *Metaphys. Disput. XVII. Sect. I. §. 3.* Perillustris *Dnus L. B. a WOLF* in *Theol. natur. Part. I. §. 39. Schol. I.* existimat, terminum durationis minus recte de aeternitate Dei adhiberi posse. Suffragatur ipsi *Celeb. Dnus RIBOVIVS* in *Inst. Theol. Dogm. §. 260.* Sed quantum nos quidem mentem tantorum Virorum perspicimus, eam praecise intelligunt durationem, quae duratio relatiua actualis vulgo appellari solet. Haec quidem, quamuis Deo utique competat, ipsi tamen non nisi existente mundo tribui potest, cum quo coeperunt saltem res successiuae extra Deum existere, ad quas existentiā eius referri potest. Hinc duratio hoc significatu aeternitati Diuinae tribui haud potest, cum initium ipsi

haec

✻ ✻ ✻

nitatem Dei esse durationem non interminatam tantum, sed etiam interminabilem. Admittere hoc oportet omnes, qui absolutam Dei necessitatem non negant. Per hanc enim oppositum existentiae s. non existentia, adeoque ortus et interitus, initium et finis in existendo, in Deo simpliciter est impossibilis. Ponamus igitur, quod salua veritate haud licet, mundum ab aeterno creatum esse, et existere cum tempore infinito : ponamus porro, aeternitatem Dei aequae ac tempus infinitum successionebus haud carere ; duratio tamen Dei et mundi inter se distinctae forent, nec hac ratione omnis inter aeternitatem Dei et tempus infinitum differentia exspiraret. Mundus enim sine initio actuali saltem foret, Deus vero etiam sine potentiali existit. Duratio mundi interminata duntaxat esse posset, Dei vero est interminabilis, adeoque mundus accurate loquendo Deo coaeternus dici haud posset (4). Nec prorsus refragabimur illis, qui aeternitatem Dei, per huncce interminabilitatis characterem, a tempore infinito accuratius distingui posse putant, quam per absentiam omnis successione (5).

§. 3.

hac ratione fit adscribendum. Quicumque vero aeternitatem Dei durationem vocant, illi durationem Dei absolutam intelligunt, quae existentiae diuinae aequipollet. Plura hac de re ad §. 6. dicemus. Tota igitur haec lis in solis terminis modoque loquendi latet. Nos interim communem loquendi vulgum sequemur.

(4) Non igitur opus est, ut ad evincendum, quod aeternitatem inter et tempus infinitum intercedit, discrimen, ad Systema de aeternitate, omnibus successioneibus carente, confugiamus, ne hanc ob causam defensoribus suis ablandiri, cum Cel. Dño HOLLMANNO

Disputat. s. t. aeternitatem successione expertem nec esse, nec esse posse §. 26. pag. 23. dicendum est.

(5) Vrlit hanc differentiam imprimis Perillustr. Dnus a WOLF in den W. Ged. von Gott u. s. in *Metaphys. German.* §. 1075, qui tot disceptationibus occasionem praebuit : „Wenn gleich Gott die Welt „von Ewigkeit hervorgebracht hätte, „so wäre sie doch deswegen nicht auf „eine solche Art ewig, wie Gott : Denn „sie wäre in einer unendlichen Zeit. „Gott ist hingegen außer der Zeit. Und „deswegen wäre sie doch auch ihrer „Dauer nach von Gott unterschieden. Verum enim certum sit et exploratum, plures dari creaturas, sine omni-

§. 2.

Iam vero, in quo circa aeternitatem Diuinam se manifestet
dissensus, ulterius recensendum erit. Atque sic teste historia
edocemur, de eo quam maxime disputari: Vtrum sola intermi-
nabilitas comprehendat omnia, per quae aeternitas Dei a tempo-
re infinito semet fecernit. Negauit id communis philosophan-
tium cohors, aeternitati Diuinae absentiam adhuc omnis succes-
sionis competere, siue *fixam* eam esse asserens. His nonnulli se-
met opposuerunt, aeternitatem Dei interminabilem quidem, suc-
cessionis tamen haud expertem s. *fluxam*, omni nisu defendentes.
Ad posteriorum numerum omnium primi vulgo referri solent
SOCINIANI, quamuis diffidendum non sit, iam longe ante Soc-
inianorum tempora extitisse nonnullos, qui negata prorsus ae-
ternitate Dei fixa, fluxam eam statuerint. Inter Scholasticos in-
primis notandus est AVREOLVS, Doctor facundus (6), qui
contra D. THOMAM disputans, aeternitatem Dei successionis ex-
pertem esse simpliciter negat, eo quod putet, de ratione formali
durationis esse successionem. Interim certum est, Socinianos
primam publice hac de re disceptandi dedisse occasionem. Com-
munem eorum mentem exponit Catechismus Racouienfis (7).
Is enim ad quaestionem: *Quid est nosse, quod Deus sit aeternus?*
ita responder: *Id, quod principio et fine caret.* Clarius hac de re
loquuntur SOCINVS, GOSLAVIVS, ZWICKERVS, Ioh. CREL-
LIVS, SMALCIVS etc. quorum loca allegasse haud opus est,

A 3

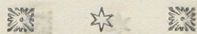
cum

omnibus mutationibus hinc suc-
cessionibus intrinsicis, adeoque si-
ne omni tempore interno, existentia
suam diuissime continuantes,
non videmus, qua ratione harum
duratio a duratione Dei per
solam absentiam omnis successio-
nis distingui queat. Legi hic pos-
sunt SVAREZ *Metaphys. Disput. L.*
Sect. VII. num. 3 et 4., b. FRAN-
CKIVS in *exercit. anni-Limborchi-*
anis exercit. 2. Cap. I. §. 4. pag. 61

et 62, Celeb. Dnus FEVERLINVS
l. c. *Sect. I. §. 10. pag. 12, 13, et*
Sect. II. §. 5. pag. 23.

(6) Apud CAPREOLVM *lib. I.*
distinct. 9. art. 2. Verba eius alle-
gat, disputans contra ipsum, SVA-
REZIVS in *Disput. Metaphys. Disput.*
L. Sect. III. num. 2. pag. 586.

(7) De cognitione Dei cap. I.
pag. 28. edit. rariss. Racouienfis
anni 1609.

cum scriptores Anti-Sociniani, Philosophi pariter ac Theologi, ea facile suppeditare queant. Nec eos sine ratione id afferere dubitabit quisquam, qui in Systemate Socinismus diiudicare no-
uit. Hoc enim si constare sibi debet, in sola interminabilitate om-
nis duratio Dei ponenda est. Nec enim futurorum contingentium
notitiam s. praescientiam Deo denegare, cognitionisque aug-
mentum in tempore ipsi tribuere, nec formationem et mutationem
decretorum in tempore, prout rerum in mundo existentium ratio
id postulat, defendere, nec mutationes actu Deo tribuere
possunt infaustae huius sectae asseclae, nisi perpetuis Deum muta-
tionibus intrinsecis, hinc successibus, subiiceant. Quod si igitur
nonnulli offendantur ex horum grege, qui Dno. Cancellario a
MOSHEIM teste (8) cautius opinantur, nec ad eam, quae inter
nos recepta est, sententiam accedere formidant, verbis ludere
voluisse censendi erunt, nec, si ad analogiam reliquorum, quos
fouent, errorum, diiudicentur, de iniuria sibi illata conqueri pote-
runt. Eodem ordine et numero ARMINIANOS haberi constat.
Nominaremus hic ante omnes CONR. VORSTIUM (9), nisi du-
bium foret, utrum ad Socinianos, utrum vero ad Arminianos is
referendus sit (10). Id tamen certum est, de aeternitate Dei
eandem ipsam, quam Sociniani, tibiam inflasse, ita quidem, ut
quemadmodum aspis a vipera mutuatur venenum, sic ipse Job.
CRELLIO, homini Sociniano, arma contra aeternitatem Dei fi-
xam subministraverit (11). Reliqui Arminiani, si Job. CLF-
RICUM (12) excipiamus, timidius in hac materia procedunt.

In

(8) In *notis ad CVDWOR-
THVM* pag. 781.

(9) In *libro de Deo Disput.* III.
pag. 21 in *notis*, nec non pag. 226.
item in *exegefi Apologetica* pag.
103.

(10) vid. *Cel. Dn. D. WALCHI-
US* in *der Einleitung in die N. Streit.*

nasser etc. *Tom. III. pag. 567. et*
568.

(11) Mea hic ex parte feci ver-
ba HOORNBECKII in *socin. confu-
tato Tom. 1. libr. 2. cap. 1. Sect. 3.*
pag. 279.

(12) Is enim sine omni tergi-
versatione asserit; ideam Platoni-
cam

In eo enim toti sunt, ut momentum quaestionis extenderent, non necessariam eam esse, sed scholasticam potius sapere subtilitatem, ineluctabiles hic deprehendi difficultates, credi debere Deum aeternum, modum aeternitatis vero Deo relinquendam, nec temere hic aliquid definiendum esse, iudicantes, quamvis haec omnia infimul ita proponant, ut facile appareat, non sine propensione in eam, quae aeternitatem Dei fluxam sistit, sententiam, id fieri. Quid? quod fateri haud vereantur nonnulli, tutiorem et faciliorem imo verisimillimam eam videri. Iudicantes ita reperimus EPISCOPIUM, CURCELLAEUM, LIMBORCHIIUM et CATTENBURGIUM, quorum meditationes in compendio exhibent b. ZELTNERUS (13) Celeb. Dnus FEUERLINUS (14) et Celeb. Dnus WALCHIUS (15). Conveniunt cum his omnibus in conclusionibus, quamvis in principiis doctrinisque connexis discrepantes, adhuc alii, ob rationes modo allegatas tamen, cum superius recensitis, non uno eodemque loco et ordine habendi. Nominandus hic venit Petr. GASSENDUS (16), qui aeternitatem

cam aeternitatis, esse inter eius Philosophi *μετῆσασ·λογηματα* habendam, nec ullam dari rationem cur eam admittamus: animum nostrum potius eo ferri, ut in duratione Dei successionem admittat, durationem Dei absolutam et relativam, successionem imaginariam et veram turpiter confundens. Conf. eius *Ontologia* cap. V. §. II. pag. 355. in *Opp. Philosoph.* Addatur eius *Biblioth. choisie* Tom. V. pag. 56. seqq.

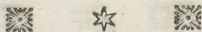
(13) In *breviar. controvers. cum Remonstrant.* pag. 59.

(14) l. c. in *praefat.* ubi CATTENBURGII sententiam recenset, qui in Boethiana et in opposita doctrina quaedam expungen-

do, totam hanc licem dirimere conatur, ita tamen ut non pauca supersint his addenda.

(15) loco num. 10. *allegato.*

(16) in *Phys. Sect. I. libr. II. Tom. I. opp. pag. 226. seqq. edit. Lugdun. anni 1658.* Ex relatione Dni a VOLTAIRE in *Metaphysica NEUTONI*, quae *Operibus eius Tom. I.* inserta legi potest, cap. 2. pag. 30. Virum summum NEUTONUM ab hac sententia haud abfuisse, credendum est. Ita enim Vir insignis scribit: „Il suffit de remarquer, qu'en tout ce qui se garde l'espace, la durée, les bornes du monde, Neuton finit les anciennes opinions de Dé-
„mo-

tem fixam non crucem solum ingenio figere, omnemque fugere captum, sed etiam omnem durationem in conceptu suo successione inuoluere existimans, inter essentiam seu substantiam Diuinam eiusque existentiam s. durationem, distinguit, illi nullas, huic vero successiones perpetuo fluentes adscribens, adeoque omnem prorsus aeternitatem Dei fixam negans. GASSENDI vestigiis institerunt recentissime Celeb. Dnus *Sam. Christ. HOLLMANNUS*, Philosophus Göttingensis (17), Cel. Dnus *Chr. Aug. CRUSIUS* (18) Philosophus antea, nunc Theologus Lipsiensis, et, qui utrumque sequitur, Praecell. Dnus *Jo. Aug. KÖSELITZIUS*, tunc temporis Philosophiae Magister in Academia Lipsiensis, (19) aeternitatem fixam Platonicum Böethianumque figmentum, vanum omnique fundamento carens terriculamentum, quo ipso Atheis suppeditetur occasio illudendi doctrinae sanctissimae et omnium ponderosissimae de Deo, appellantes, dogma vero oppositum, de successione in aeternitate diuina, inter veritates aeternas reponendum esse, opinati. Accessit ad horum numerum, longius tamen ac reliqui omnes, in proxime antecedentibus commemorati, progressus, Autor quidam Anonymus, cuius meditationes novellis litterariis insertae leguntur (20), quibus omni

„mocrite, d' Epicure, et d'une
„foule de Philosophes recti-
„fiés par notre célèbre Gassendi.
„Neuton a dit plusieurs fois a quel-
„ques François, qui viuent enco-
„re, qu'il regardoit Gassendi
„comme un esprit tres-iuste et
„tres-sage, et qu'il faisoit gloire,
„d' être entierement de son avis,
„dans toutes les choses, dont on
„vient de parler.„ Verum hæc
auctori suo defendenda relinqui-
mus.

(17) In Disput. s. t. *aeternitatem
successionis expertem nec esse, nec esse
posse* Göttingae 1739, nec non in

*insunt. Pneumatolog. et Theolog. na-
tural. cap. IV. §. 149 seqq. pag.
271. seqq.*

(18) In dem Entwurf der noth-
wendigen Vernunftwahrheiten s. in
Metaph. §. 55. et 255.

(19) In *Disput. de successione mo-
mentorum in ipsa aeternitate* Lipsiae
1746.

(20) vid. *Freie Urtheile und Nach-
richten zum Aufnehmen der Wissen-
schaften und der Historie überhaupt,
quae Hamburgi per aliquot an-
nos prodierunt, anni 1745. num.
96. pag. 783. seqq.*

omni conatu id egit, ut evinceret, enti necessario existentiam quidem necessario competere, absentiam omnium mutationum, hinc successuum, necessaria consecutione se invicem excipientium, non item. Atque hi omnes, si autorem Anonymum, ultimo loco commemoratum, excipiamus, omnem aeternitatem fixam ex ea insimul impugnant ratione: quod non sine insigni absurditate pro momento et puncto haberi debeat, ceu eorum meditationes, §. 9. et 10. recensendae, testabuntur. Vnicum adhuc de *Joh. TILLOTSONO*, *Sam. CLARKIO* et *Petr. BAELIO* addendum restat. Deprehendimus hos omnes inter aeternitatis fixae adversarios sine discrimine referri, cuius tamen contrarium, ne quid dissimulemus, nobis asserendum videtur. Quantum enim mentem horum omnium nobis perspicere datur, non omnem aeternitatem Dei fixam, sed eam tantum quae ex mente nonnullorum male explicatur, et de qua §. 4. plura dicemus, reicere censendi sunt. Ex *TILLOTSONII* enim verbis a *Sam. CLARKIO* (21) allegatis, manifestum est, ipsum eam tantum negare aeternitatem Dei fixam, quae ex mente nonnullorum Scholasticorum totam Dei durationem tanquam instans sibi imaginatur, quaeve futura omnia praesentia et existentia eorum Deo asserit, in quo quidem neminem sibi facile habebit contradicentem. Ipse vero *Sam. CLARKIUS* (22) necesse putat, eum necessario existens ab aeterno et in aeternum sine fine existere, modum vero hujus existentiae aeternae omnium facultatem s. captum longe transcendere, certum internea esse, nullum dari durationis Divinae aeternae momentum, omnia praesentia praeterita et futura Deum penitus habere perspecta, uno Divinae suae mentis ictu vel intuitu, omnia quoque potentiae atque directioni suae obnoxia esse, ac si simul ipsi sstercuntur coram, nullaque rerum esset successio. Haec omnia intelligibilia esse, et ita evidenter de aeterna duratione disputari, ut nullus Atheus pro impossibilibus aut absurdis ea sibilare possit. Uno verbo aeternam durationem esse interminabilem

(21) in demonstr. existentiae et aet. MASII histor. Atheismi adhaeret, pag. 58. et 59.
 (22) loco num. 21. cit pag. 56.
 B

usque totam simul et perfectam possessionem. Deinceps vero ad Scholasticorum ineptias progressus, eos impugnat, qui aeternam Dei durationem instar puncti sibi concipiunt, omnia praeterita et futura physice et realiter praesentia esse fingentes, et qua hanc saltem partem Petr. GASSENDI argumenta etiam sua facit, et ad TILLOTSONII autoritatem provocat. De Petr. BAELIO (23), cuius errores gravissimos, in qvamp plurimis maximi momenti capitibus, ceteroquin probe agnoscimus, et ex animo detestamur, ipsa inspectio docet, talem ipsum aeternitatis Dei ideam in mente habuisse, qualem ex CARAMVELE, de cuius opinione ex §. 4. constabit, hauserat, scilicet, quae sit instar puncti mathematici, i. e. existentia, quae unquam cogitari potest, minima, in qua omnia coeunt in unum, quaecumque durationi mundi addita nullum ipsi affert augmentum, quemadmodum baculi longitudo haud alteratur, siue addatur, siue subtrahatur ipsi punctum mathematicum. Hanc quidem aeque minus concipi posse arbitratur, ac turpem transsubstantiationis errorem. Idem quoque iudicium de assertis Dnorum autorum bey allgemeiner Weltgeschichte ferendum putamus (24). Hi Petr. BAELIVM secuti, eodem modo de aeternitate loqui censendi sunt. „Man kan nicht absehen, scribunt, wie es möglich sei, sich die Ewigkeit als einen Augenblick vorzustellen, oder begreifen, wie etwas zugleich und auf einmal da sei, welches doch nothwendig, als mit allen Folgen auf einander kommende Dinge, fortdaurend angesehen werden muß.“ Lucem haec verba ex §. 4. accipient. Manifestum igitur est, hos omnes minus recte inter aeternitatis fixae aduersarios collocari debere, nisi eandem omnibus, qui Scholasticorum nugis semet opposuerunt, maculam adspargere velimus.

§. 3.

Communis interim et, vt suo loco et incernus, recta et vera, pro aeternitate Dei fixa militat sententia. Quis primus inter Philosophos eam docuerit, disputatur. Dantur enim, qui

(23) In *Dict. Hist. Crit. Tom. IV. artic. Zabarella pag. 540. version, german.* (24) *Tom. I. in der Einleitung Sect. I. §. 12. pag. 14.*

cum *Rad. CVDWORTH* (25) iam apud *PARMENIDEM* eius vestigia sibi inuenisse videntur; dantur e contra, qui cum *Celeb. Dno a MOSHEIM* (26) et *Dion. PETAVIO* (27) non ultra *PLATONEM* assurgunt. Nos rem in medio relinquimus. Ad interrim certum est, eam quinto vel sexto seculo antiquiorem esse, in eaque defendenda *Gentiles, Iudaeos et Christianos*, iam longe ante modo commemorata tempora, inter se conuenisse. *Gentilium* hac de re sententias collegerunt *HUETIVS* (28) et *FRAN- NERVS* (29). Attentionem hic ante omnes merentur *Platonici* (30). Nec *PLVTARCHI* meditationes hac de re legisse poenitebit quemquam, quippe qui ita philosophatur (31), ut meliora ab homine *Gentili* expectari nequeant. Quid *Iudaei* *Gentilium* *Christianorumque* inimici insensissimi, doctrinarumque, quas a maioribus suis acceperunt, tenacissimi propugnatores, hac in parte affirmant, vel ex foliis *R. Moysi MAIMONIDIS* scriptis iudicari potest, ex quibus loca huc spectantia congestis *Ioh. a LENT* (32). Testimonia *R. BECHAI* (33) et *R. Ioseph ALBO* (34) nunc mittimus. Patrum ecclesiae asserta dabit *Dion. PETAVIVS* (35).

B 2 vel

(25) In *System. intellect.* pag. 467.

(26) In *notis ad CVDWORTHVM* pag. 780.

(27) In *Theolog. Dogmat. Tom. I. libr. III. cap. IV.* pag. 138 seqq.

(28) In *quaest. Ahetan. libr. II. cap. 2. §. II.* pag. 107.

(29) In *System. Theol. Genril. par. cap. 2.*

(30) *PROCLVM* imprimis et *PLOTINVM* intelligimus, quorum loca excitat *HUETIVS* l. c. *Dion. PETAVIVS* l. c. et de quibus mox plura dicemus.

(31) $\tau\epsilon\pi\epsilon\iota\ \tau\alpha\ \epsilon\iota\ \tau\alpha\ \epsilon\upsilon\ \Delta\epsilon\lambda\Phi\alpha\iota\varsigma$, de $\epsilon\iota$ apud *Delphos* Tom. II. num. 27. pag. 384. ex edit. *XYLANDRI*. Dignae sunt, quae iungantur notae *Dni a LAVAVR* in der *Geschichte der Sabel* in Vergleichung mit der

hell. Geschichte pag. 87 seqq. Conf. etiam b. *Dnus REINBECK* in den *Betrachtungen über die A. E. Tom. I. Confid. 5. §. 4.* pag. 121. in notis.

(32) In *Theol. Iudaeorum moderna* cap. III. §. 13. pag. 90. et *Cap. V. §. 5.* pag. 148. *Philon. IVDAEI* confessiones legi possunt apud *Dionys. PETAVIVM* l. cit. pag. 139.

(33) Apud *GÜRTLERVM* in *Institut. Theol. cap. 3. §. 49.* pag. 34.

(34) In *Thesaur. Disput. MENTHENIANO* Tom. II. pag. 738. Aeternitas a recutito hoc *Doctore* definitur, quod sit: *Tractus vel duratio immensurabilis, quae intelligitur existere perpetuo s. ante mundi creationem, s. post interitum eius, sed ita, ut in illa durationis nulla sit vicissitudo, quae apprehenditur ex motu coeli.*

(35) loc. cit. p. 139. 140 etc.

vel ex foliis AVGVSTINI operibus, si opus foret, in multis ad-
huc augendus et supplendus. Seculo sexto floruit ANICIVS
MANLIVS TORQVATVS SEVERINVS BOETHIVS (36), no-
tandus ideo, quod notionem Platoniorum, etiam qua singula
verba ex PROCLUSO ET PLOTINO inprimis hauitum: aeternitas est
interminabilis vitae vna simul et perfecta possessio (37) Christianos
docuerit. Non solum enim statim post BOETHII tempora, ista
definitio recepta, sed et a Scholasticis ciuitate quasi Philosophica
donata fuit, quamuis in ea explicanda non vna eademque omni-
bus mens fuerit, ceu ex §. 4 et 5. palam fiet. Hinc mirum non
est, definitionem Platonico-Boethianam ab omnibus, quibus
Theologia Scholastica ad palatum fuit, etiam Protestantibus, lu-
bentissime adhibitam fuisse, quippe qui sequioribus temporibus
aeternitatem Dei fixam, etiam sub isto Platoniorum, Boethii et
Scholasticorum terminorum inuolucro, ab admixtis tamen absur-
ditatibus peruersisque opinionibus repurgatam, omni conatu,
contra singulos, quos §. praeced. excitauius, defendendam si-
bi sumserunt (38). Quae facies huius doctrinae sit recentior et
recentissima nemo facile, nisi rerum, quae in republica literaria
geruntur, profus incurius, ignorat. Id exploratum est omni-
bus, arduis de Deo veritatibus aeternitatem fixam accenseri, in
qua

(36) Vitam eius copiose descri-
bit, autoresque huc spectantes re-
censet Celeb. Dnus BRVCKERVS
in *Histor. Crit. Philos.* Tom. III. Pe-
riod. II. Part. II. libr. I. cap. 3. §. 33.
pag. 524 seqq.

(37) In libro notissimo, quem
in carcere composuit, sub titulo:
Consolatio Philosophica libr. V. Profa
6. Fata huius definitionis expo-
nit Celeb. Dnus FEVERLINVS
l.c. Cap. II. §. 5 seqq. pag. 22 seqq.

(38) Plura ad hanc Periodum,
Scholasticis proximam, spectantia
desiderans, adeat Celeb. Dnum a
MOSHEIM in *notis ad CVDWOR-*

THVMI. c., quem in concinnanda
historia doctrinae de aeternitate
Dei, ut collatio quemlibet condo-
cefaciet, excubere nolimus. V-
nicum adhuc addimus de *Iul. Caes.*
VANINO, ob imputatum Atheis-
mum, vtrum iure an injuria nunc
non disquiremus, igni ad iudica-
tum Producit Dnus a VOLTAIRE,
in meditationibus suis über die *Wie-*
dersprüche in dieser Welt, quae eius
scriptis historicis minoribus (*Hei-*
nen historischen Schriften Rostoch,
1752) insertae leguntur, pag. 303,
locum ex rarissimo Amphitheatro
Vaniniano, ex quo patet, ipsum de
aeternitate Dei recte sensisse.

qua demonstranda et vindicanda omnes intendunt nervos, quotquot Theologiam excolunt naturalem (39), quamvis qua modum loquendi, non vna eademque ab omnibus id fiat ratione. Nonnulli enim Platonicos, Boëthium et Scholasticos, qua ipsos sequuntur terminos ipsamque loquendi modum, quem, cum semel iam receptus, et in scholas praesertim Theologorum introductus sit, deserere nefas ducunt. Alii vero rem ipsam terminis Platoniorum, Boëthii et Scholasticorum exprimi solitam ornant quidem et tuentur: ipsam vero definitionem supra allegatam, tanquam obscuram, ambiguam, aenigmaticam, Poëticam magis quam Philosophicam, plurimis aliis vitiis Logicis inquinatam, offensionisque multum, commodi parum aut nihil habentem reiiciunt, et ex scholis Philosophorum et Theologorum eliminatam cupiunt (40). Indicanda haec putauimus, vt ne, qui

B 3

in

(39) Perillustrem Halensis Academiae Dnum Cancellarium L. B. a WOLF, nostri seculi Philosophorum, facile Principem strenuum aeternitatis fixae defensorem esse, ex scriptis eius, imprimis ex *Theol. natural.* Part. I. §. 74. seqq. patet. Ex affectis eius, notioribus quam vt hic recensentur, haecenus neminem, post studiosum licet eius rei scrutinium, inuenire potuimus hic contradicentem. Haud pauci definitionem Platonico-Boëthiano-Scholasticam etiam qua verba sita amfaciant, explicant et defendunt. B. Dnus HECHTIVS equidem in notis ad b. RAMBACHII *Colleg. Anti-Socinianum Part. II. pag. 698. nota u.*, Celeb. Dnum HOLLMANNVM ad Wolfianos refert Philosophos, id tamen b. Viro, et qui forte ipsi hac in parte subscribunt, defendendum relinquimus. Imprimis vero hic nobis commemorandi veniunt, qui recentissimo-

rum conatibus §. 2. enarratis femet opposuerunt, Celeb. putamus Dnum RIBOVIVM in *Inspir. Theol. Dogmat.* §. 260. pag. 150, Celeb. Dnum CANZIVM in *Theol. naturali Thetico-Polemica Sect. I. cap. 5. §. 43. pag. 113*, Celeberr. Dnum WINCKLERVM in *Programmate Lips. 1747 diuulgato, s. t. an aeternitas Dei momentis consistet?* Celeb. Dnum AHLWARDT *Disputat. de immutabilitate Dei ex absoluta eius necessitate asserta* Gryph. 1747, et Doctiss. Dnum Ioh. Georg. OLBERS, tunc temporis scholae cathedralis Bremensis Subrectorem, *Disputat. de immutabilitate Dei in existendo*, Breae 1746.

(40) Ita sentiunt S. Venerab. Dnus Cancellarius a MOSHEIM in *notis ad CUDWORTHUM pag. 783*, Celeb. et S. R. Dnus FEUERLINUS l. c. pag. 23. 24., quibus accedit Dnus OLBERS l. c. pag. 38 et 39.

in modo loquendi ab aliis, aeternitatis fixae defensoribus, discedunt, statim habeantur pro aduersariis.

§. 4.

Non omnibus vero, quod propter sequentia non sine ratione notamus, §. praecedente recensitis, circa aeternitatem Dei fixam, una eademque mens est. Dantur enim, qui ita loquuntur, ut, si ex sensu orationis de sensu autorum iudicandum sit, non alieni videantur a tali aeternitatis fixae conceptu, secundum quem omnia, quaecunque aeternitas Dei, in universo suo ambitu s. interminabilitate sumta, inuoluit, simul existunt, i. e. inter se in unum coeunt. Ut adeo, quicumque aeternitatem Dei fixam sibi concipere velit, imaginari sibi debeat contractionem quasi durationis infinitae in aliquod instans, momentum aut punctum, non secus (ut simili, quod Petr. CHAUVINUS (41. a) ad illustrationem huius sententiae non inconcinne in medium produxit, utamur) ac si filum in longissimum extensum conglobetur, ut simul capi queat. Hinc cum viderent, in duratione creaturarum existere praesens praeteritum et futurum Deum vero coexistere creaturis, eumque omnia in duratione sua simul habere; exinde concludebant, omnes durationes creaturarum, omnesque temporum differentias simultanee Dei aeternitati assistere, adeoque praeterita et futura physice et realiter aeternitati esse praesentia. Vix tot ἀσυράα et ἀσυφωνα ab hominibus, qui semet philosophari sibi aliisque persuadere voluerunt, expectabit Benefolus Lector: manifesta tamen eius rei adsunt testimonia, quae sine violentia non alium, quam qui a nobis productus est in medium, patiuntur sensum. Primo omnium loco, merito excitamus ipsum BOETHIUM, qui cum terminis: *tota simul* et *perfecta* possessio, in definitione sua adhibitis, non alios coniungit conceptus, quam qui collectionem omnium eorum, quae duratio Dei inuoluit, in unum punctum sive momentum, nobis fiunt. Audiamus quomodo ipse definitionem suam per collationem aeternitatis Dei et perpetuitatis, quam mundo tribuunt

Plato

(41. a) In *Lexico Philos. art.* aeternitas.

Plato et Aristoteles, in sequentibus statim explicet. „Quid-
 „quid vivit in tempore, scribit, id praesens a praeteritis in futu-
 „ra procedit, nihilque est in tempore constitutum, quod totum
 „suum vitae spatium pariter possit amplecti - - - Non enim totum si-
 „mul; infinitae licet vitae, spatium comprehendit et amplectitur, sed
 „futura nondum transacta iam non habet. Quod igitur intermi-
 „nabilis vitae plenitudinem totam pariter comprehendit ac possidet, cui
 „neque futuri quidpiam abest, nec praeteriti fluxerit, id aeternum
 „esse iure perhibetur, idque necesse est, et sui compos praesens sibi sem-
 „per assistere, et infinitatem mobilis temporis habere praesentem - - -
 „Aliud est per interminabilem duci vitam, quod mundo tribuit
 „Plato, aliud interminabilis vitae totam pariter complexam esse prae-
 „sentiam, quod Divinae menti proprium esse manifestum est. Hacten-
 „us BOETHIUS. Nec PLOTINUM et PROCLUM, ex quibus,
 etiam qua singula verba, definitionem suam hausisse supra dixi-
 mus BOETHIUM, ab ista aeternitatis fixae notione alienos fuisse
 apparet. PLOTINUS enim omnia aeternitatis in puncto esse,
 pro quo aeternitatem simul et confertim totam (*αἰῶνος παν ὅν*)
 et in eo, quod nunc est, consistere, non vero ceu tempus in-
 finitum in quodam intervallo, quod nunquam desinit, et sem-
 per existit, expresse asserunt (41. b) Mens inprimis BOETHII
 una cum definitione eius, mox haud paucos, maxime inter
 scholasticos, nata est admiratores. Prodeat post BOETHIUM
 primus, GREGORIUS cognomine MAGNUS, seculo post BOE-
 THIUM proximo Pontifex Romanus, qui totam simul et per-
 fectam vitae possessionem ita explicat, ut „secundum eam in Deo
 „nec praeterita nec futura reperiri queant (hactenus bene) sed cur-
 „siva mutabilia immutabiliter durent, et quae in se ipsi simul existere
 „non

(41. b) vid. testimonia eorum
 apud HUETIUM num. 28. alle-
 gatam, et Dion. PETAVIUM
 num. 27. excitatum. Commem-
 damus hic Petr. GASSENDUM
 loco num. 16. cit. Celeb. Dnum
 FEUERLINUM loco saepius alle-
 gato Cap 2. §. 6. pag. 25, et Celeb.

Dnum WINKLERUM in den
 D. G. über die wichtigsten Sachen und
 Streitigkeiten in der natürlichen Got-
 tesgelahrtheit Part. II. cap. 4.
 §. 215. pag. 121 qui omnes
 PROCLUM et BOETHIUM eo-
 dem, qui a nobis adductus est, mo-
 do, explicant.

„non possunt, illi simul omnia assistant, nihilque in illo praetercat, quod
transit; quia in aeternitate Dei, modo quodam incomprehensibili,
„cuncta volumina seculorum transeuntia manent, currentia stant.“ (42)
Quis quaeſo! mirabitur? ad eadem deliria postmodum delapſos
eſſe complures alios, autoritate summi Pontificis fascinat. Sic
enim ANSELMUS CANTUARIENSIS apud Alexandr. ALESIUM
(43) „quia sine essentia Dei, scribit, nihil est, necesse est, eam esse
„in omnibus temporibus, et quia simplex est, tota erit ubique, tota erit
semper,“ et alio loco (44) ita pergit: „Aeternitas Dei tota Deo praesens
est, cum illa (scilicet, quae in tempore infinito existunt) nondum
habent de sua aeternitate, quod venturum est, sicut iam non ha-
bent, quod praeteritum est, et sic Deus est ultra perpetua, cum ipsis
etiam sit semper praesens, s. cum illud sit semper ei praesens, ad quod
illa nondum pervenerunt.“ Huic iungimus RICHARDUM (45),
qui mentem suam hac de re ita exponit: „Sicut nihil eorum, quae
nondum sunt, est Deo futurum, sic omnium eorum, quae iam non sunt,
„nihil est ei praeteritum, vel omnium eorum, quae iam praesentialiter
sunt, nihil est ei transitorium.“ Addimus tandem BONAVENTURAM,
Doctorem, hac in parte nil minus quam, seraphicum (46). Ven-
tilat is quaestionem: Quenam inter durationem increatam s.
aeternitatem et durationem creatam intercedat differentia. Af-
ferit inter alia: hanc non esse permanentem, quod tamen de il-
la valeat. Permanentiam vero, quam aeternitati tribuit, ita ex-
plicat. „Repugnat, inquit, durationi creatae esse totam simul, quo-
niam alioqui simul in ea esset praesens, praeteritum et futurum, si-
cut sunt in aeternitate - - Ut duratio permanens sit, necesse est,
„ut ille tres differentiae, quae a nobis concipiuntur ut distinctae, et ha-
bentes inter se ordinem, in tali duratione simul et indivisibiliter sint.“ Lo-
cum huncce manifestum putamus. Plura hic allegare testimonia
non lubet. Adeat, qui desiderat, CAJETANUM, CARAMUE-
LEM A LOBKOWITZ, IGNATIUM DERKENNIS, BERNALDUM de

(42) Libr. 20. Moral. c. 23 apud

Dion. PETAVIUM l. c. pag. 104.

(43) in summa Theol. Part. I.

quaest. 12 membr. 10.

(44) l. c. membr. 5.

(45) Apud Alexandr. ALESI-

UM l. c.

(46) In Commentar, in libros sen-

tentiarum libr. II, distinct. 2, quae-

stio. 3.

de QUIROS, aliosque, quorum opinionum portenta recensuit b. JAEGERUS (47). Eandem plane mentem fuisse aliis, etiam post Scholasticorum tempora, certum est. Vnicum producemus saltem, Dion. scilicet PETAVIUM (48), qui definitionem Boëthianam ita explicat: „Nostrorum non minor est copia, qui idem de aeternitate sentientes, definitionem illam approbant, quam ex Boëthio supra memoravi, quae aeternitatem successione omni vacuum, differentiaque temporis facit, ac nullas in ea partes constituit, sed simul esse universam, et in puncto ac momento consistere docet.“ Sic notionibus deceptricibus delusi sunt, quotquot per imaginationem capere voverunt, quae tamen solus intellectus purus sibi vindicat. Latius in generis harum ineptiarum inquisivit Petr. POIRETUS. (49.)

§. 5.

Longe aliam e contra viam in explicanda aeternitate Dei fixa, ingressi sunt et adhuc ingrediuntur, qui saniora deamant. Hi quamvis, qua plurimam sui partem, definitionem Boëthianam amplexi sint et adhuc amplectentur, sensum tamen eius deseruerunt, accuratioresque hic sibi formarunt ideas. Audiamus, unum ex praecipuis, Thom. AQUINATEM, Doctorem Anglicum vulgo nuncupatum (50). Non alium is ipse huic definitioni tribuit sensum, quam quod Deus omnes suas perfectiones, quas vis eius infinita actuat, sine initio et fine, non actuali tantum, sed etiam potenciali, sineque omni successione et vicissitudine aut momenti, sibi inuicem subsequenter, firmiter et quiete habeat. Inprimis cum terminis a BOETHIO adhibitis, quod tota sit simul et perfecta vitae possessio, sequentes connectit notiones, ut totum ei sit, non quod habet partes, sed cui nihil deest, simul non omnia, quaecunque ad ambitum durationis Diuinae pertinent, in vnum idem-

(47) in Theolog. natur. artic. 4. punct. 3. pag. 79. seqq.

(48) l. c. §. 4. pag. 139.

(49) In cogitation. ration. de Deo, anima et malo libr. III. cap. 16.

§. 10. pag. 440. edit. Amstel. anni 1685.

(50) In summa Theol. Part. I. quaest. X.

idemque punctum contrahit, sed omnem successionem saltem remouet, ita tamen vt continuitas et existentiae permanentia facta et recta ipsi vindicetur, *perfectum* ipsi dicitur, quod excludit nunc temporis, quod est imperfectum. Secuti sunt hanc THOMAE explicationem, quam Scripturae S. sanaeque rationi congruere videbant, Theologi et Philosophi inprimis in scholis Protestantium (§ 1), in qua ulterius excolenda, explicanda, comprobanda, defendenda, studium operamque haecenus collocarunt. Vt horum vero sententia, quam et nostram facimus, recte capiatur, tenendum est:

Aeternitatem Dei quidem esse durationem Dei sine initio et fine, vt §. I. iam diximus, *durationem* autem continuationem, aut (si terminus continuationis quempiam offendit, vt successio exinde sequi credatur) permanentiam existentiae, et *hanc* entium cuiusdam competere, quatenus spectatur, nec vt oriens, nec vt interiens, (quae posterior definitio, quamuis ex terminis constet negatiuis, admitti debet, cum positivi deficient): interim tamen duplicem Dei durationem probe distinguendam esse, quarum altera *absoluta*, altera *relatiua* audit.

Illam nihil aliud est, quam ipsa existentia (§ 2) Dei interminabilis sine respectu ad coexistentia s. mundum. Talis Deo competit etiam si nullus ponatur mundus, quod euidentis est.

Haec

(§ 1) Factum hinc est, ut, quem recensimus, Th. AQUINATIS commentarius in BOETHII definitionem, in Compendiis nostris Metaphysicis tradatur, et ob usum in Theologia expectandum inculcetur. Vid. b. Ioh. Paul. HEBENSTREIT in *Philos. prima pag. 742*, et Celeb. Dnus REUSCHIVS in *System. Metaphys. s. 886. pag. 619*.

(§ 2) Vtrum duratio entis absoluta eiusque existentia differant

realiter, disputatur, ut ex recentiorum scriptis notum est. Nos quamuis certum putemus, adesse inter utramque discrimen reale, si notiones vniuersales inter se comparentur; id tamen in simul credimus manifestum, omnem prorsus expirare differentiam, si de *duratione* Dei eiusque *existentia* sermo instituat. Existentia Dei enim est existentia perfectissima. Existentia vero, quae non perdurat s. continuatur

et

Hæc vero est eiusdem coëxistentia (53) cum mundo s. actualis s. possibilis, et posito mundo s. actuali s. possibili ipsi demum tribui potest. Vtraque distincte consideranda, et quid earum cuilibet conueniat, indicandum est. Quantum igitur

I. Ad durationem Dei absolutam attinet, merito notamus
 a. Omnibus eam prorsus carere successionebus, et quidem *veris*, i. e. talibus, quæ rei ipsi insunt: quamuis *ideales s. imaginarias* h. e. tales, quæ nobis, qui vnum post alterum cogitamus, inexistunt, admitti queant. Cum enim duratio Dei absoluta sit ipsa eius existentia (per defin.), hæc autem ab essentia et perfectionibus Diuinis non differant realiter (per prin. Theol. natur., in primis simplicitatem Dei), Deo non alius existendi modus tribui potest, quam quidem is ipse habet modum essendi. Essentia autem Diuina nullis plane mutationibus, hinc successionebus, ob-

C 2

et permanet, maxime imperfecta est, cum sit existentia statim transiens. Quapropter posita existentia Dei statim ponitur duratio, eaque absoluta, cum omnibus suis perfectionibus compossibilibus. Hinc pro se inuicem substitui debent, nec duratio tanquam realiter distinctum quid ab existentia Dei considerari, multo minus diuersa prædicata nancisci potest.

(53) Deum coëxistere mundo et creaturis s. vna cum iisdem existere, quamuis nec tanquam membrum seriei, quæ mundum constituit, nec eodem modo ac ratione, quis quæso! negare potest, nisi interminabilitatem durationis Diuinæ insimul inficere ire velit? Negauit id tamen *Petr. POIRETUS* loco n. 49, cit. pag. 434., notatus idcirco a b,

Dn. SCHRÖERO in *Diff. Vitebergae 1701.* habita, de *æternitate num. 2* in fine, et a b. nostro Dno GRAPIO in *Theolog. recens controversa Cap. I. quæst. 21. pag. 87.* Dubium hic formari solet primo intuitu speciosum: Si Deus coëxistit mundo, adeoque etiam v. gr. hodierno diei, vel tota eius duratio coëxistit, vel pars eius durationis saltem. Si prius, nihil eius amplius superest, quod crastino diei coëxistere potest. Si posterius, duratio Dei ex partibus componitur, adeoque ex successionebus. Vtrumque est absurdum. E, Deus plane non coëxistit mundo. Celeb. CANZIUS in *Theol. natur. Sect. I. Cap. V. pag. 118.* hoc dubium solutus, negat, (quod in Viro perspicacissimo miramur,) recte asseri: Deum coëxistere mundo, sed æter-

noxia esse potest. Obloquitur hic *infinitudo*, secundum quam Deus omnes perfectiones composibiles habet simul s. vnico actu; ens autem successionebus intrinsecis obnoxium, non habet omne id, quod habere potest simul: *immuabilitas*, secundum quam Deus omnes plane respuit modos; quidquid autem successiones admittit, illud habet modos, quorum subinde alter incipit; definit alter, adeoque continuum modorum finem et initium: *simplicitas*, iuxta hanc enim in Deo nulla prorsus datur compositio, quae in realiter diuersis, qualia sunt prius et posterius locum habet. Imo ipsa obloquitur *interminabilitas* existentiae s. durationis Diuinae. Positis enim in Deo successionebus, ponitur series, hinc numerus mutationum, qui infinitus esse deberet. Numerus autem infinitus est prorsus impossibilis (per princ. Ontolog.). Itorum subtilitatem, qui durationi Diuinae quidem successiones, essentiae tamen et perfectionibus summi Numinis nullis adscribunt, nosmet assequi haud fatemur. Quomodo enim in existentia entis successiones adesse queant, sine partibus tamen succedentibus in ipso ente, concipere non valemus, nisi tempus i-

ma-

aeternum ens mundo praeexistere non coexistere. Secatur tamen hac ratione nodus non soluitur. Alium enim coexistentiae conceptum assumit Vir Celeb. Quamuis enim Deus mundo non coexistat ita, prout entia mundum constituentia sibi inuicem coexistunt, multo minus Deus pro parte seriei, quae mundum constituit, haberi queat, quod Viro Celeberr. quiuis facile conceder, coexistit tamen, in quantum existente etiam mundo in existendo pergit, s. cum mundo simul est, adeoque unius existentia ad existentiam alterius referri potest. Haec est mens omnium, qui Dei coexistentiam cum mundo propugnant. Alia igitur

via nobis ingredienda est. Nostro iudicio vitium latet in maiore, ubi membra disiunctiva non sunt plene enumerata. Deus enim coexistit mundo nec ex toto, (si totum idem est, ac id, in quo omnia, quae durationem Dei constituunt, coeunt in unum, sic enim termini: *rosa duratio* sumendi sunt, siquidem argumentatio procedere debet,) nec ex parte; sed ut ens immutabile et simplex, quod nec totum nec partes in duratione sua admittit. Simile dubium meminimus contra ortum compositorum ex simplicibus formari. Vid. b. CORVINUS Disput. de *elementis corporum* §. 82. Schol. pag. 22.

maginarium mente nobis sistere, aut successiones nostris in representationibus obuias, adeoque imaginarias, ipsi durationi Diuinae inferre velimus. Qua ratione modus existendi et modus essendi variare queant, cuperemus distinctius explanari, cum contradictionem inuoluere videatur cum regula Ontologica, secundum quam existentia enti nil addit praeter actualitatem.

β. Non tamen omnia, quaecunque ambitu suo comprehendit, eam simul habere et coire in vnum, s. vt terminis receptis vtamur: ipsi competere continuitatem. Duratio enim Dei interminabilis esse debet, excludens omne initium et finem: hinc ita explicanda erit, ne impossibilis et contradictoria euadat, quod tamen euitari nequit, si omnia simul ponantur, et in vnum contrahantur, quae durationem Dei constituunt. Porro Deo coexistentia cum mundo tribuenda est, quae tamen locum haud inuenit, si durationi Diuinae nil nisi unicum instans s. punctum, in quo omnia coeunt, tribuatur, ceu haec omnia §. 7. vberius demonstrabimus. Est haec veritas maximi in hac materia momenti, ex qua plurimae difficultates solui debent. Agnouit id iam iam b. noster *Henr. MULLERVS* (54), cuius verba non citra rationem hic allegamus: „Quia *continua* est, inquit, tota simul et „perfecta aeternitas (i. e. sine successione, quemadmodum in „antecedentibus semet explicauerat) ideo fieri non potest aliter, „quin existentibus temporis partibus simul et existat aeternitas. „Coexistit autem temporis differentiis *non simul sumtis, sed singulis seorsim existentibus*, v. gr. hodie aeternitas coexistit hodierno „diei, cras coexistet crastino. Qua distinctione coexistentiae „cum temporis partibus circa aeternitatem obseruata, facile in „sumum abeunt ratiunculae, quas affert *VORSTIVS*.„ Addere possemus *Celeb. Dnum WINCKLERVM* (55), et quem is citat *Dnum Cancell. a MOSHEIM*, quorum tamen meditationes *B. L.* legendas committimus.

γ. Nec contradictionem haec duo inuoluere iunctim sumpta: Durationem Dei absolutam nullas admittere successiones veras

C 3

(54) In Theol. Schol. cap. VI. §. 55. pag. 49.

(55) loc. num. 41. iam citato.

ras (num. α), nec tamen omnia ad se pertinentia simul habere (num. β). Nulla hic adest contradictio, si duo ista spectentur in se. Ut alia enim taceamus, evidens id ex eo putamus, quod, cum contradictoria existere nequeant, nec talis duratio absoluta finita et terminata existere possit. Videmus autem creaturis eam competere, e. gr. gemmis, lapidibus, truncis, metallis etc. Haec omnia nullis successionebus et mutationibus internis subiectae sunt, secundum quas duratio earum absoluta in partes diuidi, et vna pars a reliquis distingui potest; et tamen non omnia in duratione sua habent simul. Existerunt enim per plura secula. Nulla hic porro adest contradictio cum perfectionibus Diuinis. Praecedentia potius eviderunt, plures perfectiones in Deo haud manere saluas, nisi hoc admittatur. Id forsitan vrgeri possit: Existentiam s. durationem, quae non habet omnia simul, quae habere potest, non esse infinitam, qualis existentia tamen Diuina esse debeat. Hinc ex existentia infinita successionebus vacua, contractionem durationis in vnum aliquod punctum s. momentum necessario sequi. Sed responsio non est difficilis. Perpendamus enim quid sibi velit duratio infinita. Talis nimirum est, quae tot habet perfectiones compossibiles, quot duratio, quae est existentia, nec incipiens, nec transiens, sed permanens habere potest; et sic statim apparebit, durationem etiam fixam, quae omnia simul habet, quaecumque ad eius ambitum pertinent, non esse perfectissimam hinc infinitam, quia est statim transitoria, terminata, limitibus circumscripta.

II. De duratione Dei relatiua vero animaduertendum est, quod successiones ipsi suo modo tribui possint. Deus coëxistit creaturis praeteritis, coëxistit praesentibus, coëxistit futuris. Quis haec negabit aut negare potest, nisi existentiam Dei transitoriam et pereuntem statuere, adeoque in interminabilitatem iniurius esse velit? Eo ipso vero, quod duratio Diuina relatiua coëxistentia est cum pluribus successiuis, (per defn.) vna eius relatio post alteram existit, prout in successiuorum serie vnum post alterum existit, hinc successio. Id tamen infimul notandum venit, successione omnem hic reperiendam non competere du-
ratio.

rationi Divinae intrinsece, sed saltem esse in creaturis, quibus aeternitas coexistit, et successivitate denominationem, quae inde in aeternitatem refultat, extrinsecam duntaxat esse (56). Commode haec omnia similibus arboris in alveo, centri in circulo, axis in sphaera, gnomonis in sciatrico illustrari possunt, quorum singula immota manent, dum alveus praeterlabitur, et circulus, sphaera et umbra circumducitur.

Haec est sententia, quam, ut scripturam S. taceamus, sanior docet Philosophia, inter Theologos pariter ac Philosophos recepta. Qui contrarium evincere, et inveteratum Boethianismi errorem (ut aeternitas fixa ab adversariis vocari solet) hominum animis evellere voluerit, is contradictionem vel in se, vel cum perfectionibus Divinis, aliisque veritatibus demonstratis, hic adesse commonstret, cuius tamen neutrum a contradicentibus haecenus fuit praestitum. Quicumque enim Dei aeternitatem fixam aggressi sunt, quid aliud egerunt? nisi, ut vel ex istiusmodi notione aeternitatis fixae disputarint, quam nemo admittit saniora edoctus, adeoque argumentis pugnarint, quae sanam doctrinam plane non tangunt, ceu §. 9. 10. uberius declarabimus, vel durationem Dei relativam cum absoluta confuderint, vel ad summum evicerint, nos aeternitatem Dei nobis sine successione repraesentare haud posse, seu quod idem est: successione ipsi idealem et imaginariam, non vero realem inesse (57. a), adeoque suo exemplo confirmarint, quod scribit Dnus Cancellarius a MOSHEIM (57. b) „Idem nobis evenire solet, quod illis qui navigant. His terra recedere, fugere et abire videtur, nave fugiente et per fluctus properante, quum tamen quiescat illa, nec moveatur. Nec vel ingeniosissimus, tamen rem aliter se habere sciat, oculis suis et animo ita potest imperare, ut hoc sese errore liberet. Nobis, qui volamus ipsi-

(56) Vid. b. *Job. Paul. HEBENSTREIT* l. c. pag. 145.

(57. a) Latent hic responsiones ad dubia, quae recentius contra aeternitatem Dei fixam mo-

ta sunt, omnia. Qui plura desiderat, Philosophos consulat nota 39 allegatos.

(57. b) in notis ad *CUDWORTHUM* pag. 783.

„ipsimet et concitato cursu ad calcem vitae festinamus, aeternitas ipsa, qua nihil tamen est stabilius, imo ipse Deus labi nobis et festinare videtur. Acute haec et ingeniose a Viro incomparabili dicuntur. Id tamen iure ab omnibus, aeternitatem Dei consideraturis, quod a nauigantibus, postulamus. His enim quemadmodum magna cautione opus est, ne Optica cum Phisicis confundant: sic non minor ab illis cura et cautio requiritur, ne successiones imaginarias cum realibus misceant.

§. 6.

Haec de aeternitate sufficiat tractatio. Vidimus ipsos aeternitatis fixae defensores laud leviter inter se dissentire, imo in contradictoriis versari. Quae si notassent, quotquot pro aeternitate fluxa militant, multis sane argumentis superfedere potuissent. Nobis interim haec omnia haectenus non sine ratione recensita, eam praestabunt utilitatem, ut fontes aperiantur, ex quibus partim responsio ad palmariam, quae contra aeternitatem Dei fixam urgetur, obiectionem: *eam momentum punctumque esse*, quo tamen nihil absurdius cogitari queat, derivari; partim sanior sensus propositionis: aeternitatem Dei fixam momentum esse, demonstrari et explicari debet. Quod utrumque praestabimus statim, simul ac, quam variis significatibus subiectus sit momenti terminus, adhuc indicauerimus.

Non heri aut nudius tertius demum iste terminus, cum aliis sibi aequipollentibus, *et* nunc, puncti etc. in materia de aeternitate Dei receptus, sed a primis statim temporibus adhibitus fuit. Rarius quidem id factum reperimus ab antiquioribus Philosophis, Patribus et Scholasticis (58). Frequentior autem exaudiri coeptus est, ex eo, quo publicae cum Socinianis et Arminianis invaluerunt decertationes, tempore. Hi enim aeternitatem Dei fixam momentum, non sine insigni absurditate, dici debere, primi propugnauerunt, quod ab adversa parte eo, qui Socinianis Arminianisque venit sensu, negatum, alio tamen as-

firma-

(58) Loca huc pertinentia legi possunt apud Dionys. PETAVIUM loco saepius allegato.

firmatum est. Duplex hinc in scriptis, hac in controversia ex utraque parte emissis, potissimum obviat termini *momenti*, *puncti*, *nunc*, etc. significatus, alter *absolutus* item *proprius*, alter *comparatiuus* et *improprius*. Significatu *absoluto* *momentum* est id, quod in duratione s. absoluta s. relatiua s. actuali s. possibili est minimum (59). Rei igitur cui *momentum* significatu proprio assignatur, eo ipso existentia aut coëxistentia minima tribuenda est. Tale *momentum* vocatur etiam *fluens*, quia in duratione, quae ex momentis proprie talibus componitur, unum non interrupta serie sequitur alterum, vnumque post alterum praeterlabitur. Hunc significatum termino *momenti*, *puncti*, *nunc* etc. tribuit usus loquendi vulgaris, a quo non abesse videtur *PROCLUS*, et quem suum faciunt cum Socinianis et Arminianis omnes, qui contra aeternitatem fixam pugnant. Significatu *comparatiuo* vero *momentum* est duratio, quae caret omni successione et vicissitudine, adeoque in partes reales diuidi nescit, quemadmodum minima temporis pars, eo ipso quod minima est, ulterius diuidi nequit, adeoque successione vacat. Sic igitur duratio carens successione et *momentum* comparantur saltem inter se inuicem, adeoque comparationis tertium deferri haud debet. Ad indicandam differentiam a momento proprio s. fluente etiam vocari solet *momentum*, *punctum*, *nunc* etc. *stans* s. *fixum*. Hic significatus, quem usus loquendi technicus cum istis coniungit terminis, illis familiaris est, qui Socinianis et Arminianis etc. semet opposuerunt. Producemus recepti huius, in hac materia, vsus loquendi vnum alterumue testimonium. B. noster *Hem.*

(59) Alii *momentum* definiunt per durationem minimam. Vid. *Compendia Ontologica*. Minus tamen recte. Duratio enim minima potius est series momentorum, et tria ad minimum inuoluit. Primum, quo res existere incipit, secundum, quo in existendo pergit, et tertium, quo definit. Illustr. DAR.

JESIVS in *Elem. Metaphys. Tom. I.* huiusque *Philos. primae Sect. 1. cap. IV. §. 81. pag. 75*: Existenzia A scribit, est vel continuata, vel non. Si prius vocatur *duratio*, et si posteriorius A illud *ἐν τῷ νῦν* s. ad *momentum* existere dicitur. Quidquid igitur ad *momentum* solummodo existit, id non durat &c.

D

MULLERVS (60) „scita est, inquit, distinctio *τὴν* *vvv*, qua „aliud est *nunc stans*, aliud *nunc fluens*. Aeternitas Dei est vnum „*nunc stans*. *Nunc* est; quia indiuisibilis est et tota simul. *Stans* „dicitur, quia durat omnibus temporum differentis exclusis. „
 b. SCHERZERVS (61) „Sempiterna duratio non potest quidem „tota eodem momento *fluente*, potest tamen eodem momento *stante* „consistere. „ b. QVNSTAEDIVS (62) aeternitatem ex mente Scholasticorum, qui saniora sequuntur, ita describit: „Scholasti- „ci aeternitatem dicunt, quod sit duratio interminabilis, indiuisi- „bilis et independens. Interminabilem vocant, quia excludit ter- „minum ab ante et post, i. e. principio et fine caret; indiuisibi- „lem, quia non est successiua, sed tota simul, h. e. quia non ha- „bet in se interruptionem et successionem, nihil praeteritum, „nihil futurum, sed perpetuum *vvv*, idque *fixum* non *fluxum*. „
 Et mox alio loco: Aeternitas consistit in *απειροσ* s. interminabili- „tate et *συνεχεια* s. continuitate, quae est *fixum* et *stabile* *vvv*. „
 HEBENSTREIT (63) aeternitatem vocat vnicum *nunc indiuisi- „bile*, quod nunquam est praeteritum aut futurum. „ Ex recentissi- „mis nostratum tandem subiungo Celeb. Dnum D. BAUMGAR- „TEN (64), qui contra Dnos Autores der allgemeinen Weltstis- „torie disputans, ita se explicat: „Wenn die Ewigkeit Gottes ein Au- „genblick oder ein Punct genannt wird: so geschiehet solches Gleich- „nißweise, muß also auch nicht über die Vergleichungsstücke gedeutet „werden, die bei diesen von der Ewigkeit Gottes gebrauchten Ausdrü- „cken bloß in der Ausschließung aller auffer einander befindlichen und „auf einander folgenden Dinge, oder Untheilbarkeit bestehet. „ Inua- „luit idem loquendi modus apud Calvinianos. HOORNBECKIVS (65) contradicenturus CRELLIO ita pronuntiat: „Non proprie mo- „mentum in Deo ponimus - - - non in Dei aeternitate, vel ve- „rum punctum aut momentum, vel totum, vel maius aut minus, „neque indiuisibile hic dicitur, nisi negative. „ MARESIVS (66) „Non

(60) in *Theol. Scholast. cap. VI.*
 §l. 55. pag. 47.

(61) in *Colleg. Anti-Socin. Di- „spur. V. pag. 49.*

(62) in *System. Theolog. pag. 287.*

(63) in *Phil. prima pag. 145.*

(64) in *notis, quae der alge-*

meinen Weltstis- „toriae sunt nota 12. pag. 115.

(65) in *Socinismo confutato Tom.*

1. libr. 2. cap. 1. Sect. 3. pag. 297.

(66) in *hydra Socin. expugnata*
 Tom. 1. pag. 186.

„Non sane, inquit, potest tota consistere (aeternitas Dei) eodem
 „*momento fluente*, quale est vinculum partium temporis nostri, sed
 „potest eodem *momento stante*, quale est aeternitas. Aliud *momentum*
 „est aeternitatis, *quod stat*, et sonat perfectissimam et indiuisi-
 „bilem durationem, quae Dei est; aliud momentum temporis,
 „quo res aliqua existisse et periisse dicitur.„ Pluribus superse-
 „dere possumus, cum ex allatis sufficienter iudicari queat.

§. 7.

Quod si nunc haec dicta, ad eam, quam excutiendam nobis sumimus, quaestionem applicentur, dicendum est: Aeternitatem Dei, qualem §. 4. ex mente BOETHII nonnullorumque Scholasticorum produximus, et secundum quam fixum illud, quod in aeternitate locum inuenire debet, in contractione omnium eorum, quae durationem Dei conficiunt, in vnum ponitur, quaeve adeo hoc sensu tota simul concipitur, momentum esse debere et quidem eo, quem vsus loquendi vulgaris huic termino tribuit, significatu, quod ex ipsis statim terminis liquet. Et enim si omnia, quae duratio Dei ambitu suo continet, coeunt in vnum, hoc ipso omnium minima, quae vaquam concipi potest, existentia et coexistentia exsurgit, quemadmodum posita vnitatem ponitur minimus numerus. Talis autem existentia punctum s. momentum ex vsu loquendi vulgari dici solet vid. §. 6. Quae tamen assertio haud vnam contradictionem manifeste inuoluit.

I. Erit enim aeternitas Dei hac ratione simul duratio et non-duratio: Duratio, quia omnis aeternitas talis est vid. §. 1; non-duratio, quia non est existentia permanens, sed omnium minima (per anteriora).

II. Erit aeternitas Dei duratio interminabilis et actu terminata simul: Interminabilis, quia est aeternitas, haec autem ex mente omnium, qui illam admittunt, talis est vid. §. 1; non-interminabilis, sed actu terminata, quia est existentia minima.

III. Porro: Si omnia in aeternitate Dei in vnum coeunt, omnia etiam opera Diuina in vnum idemque momentum incident, adeoque Deus omnia, quae facit, simul facere dicendus est. Destruit e. gr. mundum cum ipsum creat etc. quo fingi nihil absurdius potest.

IV. Si omnia in aeternitate Dei coeunt in vnum, minimaque adeo existentia hoc ipso admittenda est, qua quaeso! ratione existentia Dei praestantior esse potest existentia creaturarum, quae minima non est, sed continuatur? Si praestantior non est, quomodo esse potest omnium praestantissima et perfectissima?

V. Si omnia in aeternitate Dei etc. quomodo Deus coexistere potest creaturis? Quod si enim omnia, quaecumque ad durationem Dei pertinent, coextiterunt v. gr. hesterno diei, vel eius particulae, quomodo hodierno et subsequituris coexistere potest? nisi forsitan maiora absurda quis admittere, aeternitatisque Diuinae, vel

a cum nouis temporum particulis nouum semper initium et finem adscribere, adeoque ipsam Dei naturam euertere, eamque singulis temporum particulis interire et denuo oriri absurde fati asserere, aut

b omnes creaturas simul existere, adeoque has omnes sibi inuicem coexistere statuere velit. Quaecumque enim vni tercio coexistunt, ea etiam sibi inuicem coexistere dicenda sunt. Adamus igitur Noacho, hic Abrahamo, Abraham Mofi, et sic porro coextiterunt. Quis nugas haec omnia et deliramenta esse non vider?

VI. Quomodo citra manifestam tandem contradictionem praeterita et futura physice et realiter possunt esse praesentia?

Haec omnia, quemadmodum ceu contradictoria et *abusata* ab omnibus iure meritoque habentur, qui saniora deamant: ita ad oculos commonstrant, quam inepte omnes, quos §. 4. exci-
tauimus, et qui cum iis conspirant, in ardua hacce materia philosophati sint, et quam laudanda veniat eorum opera, qui, ne Atheis aliisque hostibus veritatis suppeditetur occasio illudendi doctrinae sanctissimae et omnium ponderosissimae de Deo, in id omnes intenderunt neruos, vt ab istiusmodi nugis et ineptiis repurgetur Philosophia, stabiliaturque sanior de aeternitate Dei doctrina. Id tamen insimul probe considerandum venit, fuisse illam de aeternitate Dei sententiam, quae collectionem omnium eorum, quibus duratio Dei constituitur, in vnum statuit, pau-
cissi-

cissimis saltem receptam, plurimaeque philosophantium pari nunquam approbatam, ceu deductio nostra historica palam fecit. Hinc magna cautione opus est omnibus, qui doctrinam de aeternitate Dei successionebus vacua s. fixa, illo, vt faciunt, argumento impugnare volunt: sequi ex ea grandia illa, quae in inepta Scholasticorum sententia deprehendimus, vt quibus iure haec omnia obiici queant, probe dispiciant. Iniquum enim foret, intus obrudere, quod minus statuunt, adeoque argumentis pugnare, quae eorum sententiam haud feriunt. Cum distinctione potius loquendum est, nec vno eodemque omnes, qui aeternitatem Dei fixam defendunt, ordine sunt habendi.

§. 8. Quantum vero ad aeternitatem Dei, ea quam §. 5. indicauimus ratione explicatam, attinet, minus recte eam momentum s. punctum ex significato vulgari dici posse, facile euinci potest. Fons enim omnium absurditatum, quas ex Boëthii et quorundam Scholasticorum assertis in §. praeced. eliciuimus: scilicet omnia in duratione Dei cōire in vnum, simpliciter hic deseritur et obstruitur, omnia potius ita explicantur, ne notionibus durationis et interminabilitatis praeiudicetur, aeternitati Diuinae e contra continuas coëxistentiaeque cum omnibus temporum differentiis non actualibus solum sed etiam possibilibus vindicatur, ceu ex inspectione §. 5. innotescet. Et quamuis negandum non sit, plurimos saniora ceteroquin admittentes, inprimis qui Socinianis et Arminianis semet opposuerunt, asserere: aeternitatem Dei esse momentum s. punctum etc. longe tamen alio significato ipsum terminum adhibuerunt. Nihil aliud enim eo ipso exprimere voluerunt, quam quemadmodum momentum indiuisibile est, nec ex partibus fluentibus componitur: sic aeternitatem Dei omnium successioneum expertem esse, nec componi ex pluribus durationibus partialibus quae infinites multiplicatae tempus aliquod infinitum constituere fingantur, sed ipsam Dei durationem perstare fixam et stabilem, nec per momenta positua decurrere. Momenti igitur terminum sumunt in significato tecnico s. comparatio. Testimonia superius §. 6. allegata, multisque aliis, si opus foret, augenda, luculenter id comprobant. Propositiones

igitur: Aeternitas Dei momentum est comparatiuum, et: aeternitas Dei non constat ex momentorum fluxu, sed est fixa sine successione permanens existentia, plane sunt acquipollentes. Quicumque ergo idem, quod ex Scholasticorum nonnullorum nugis, exinde deriuare absurdum vellet, is ab insigni in argumentando vitio immunis pronuntiari haud posset. Enimvero aequè minus congruè ratiocinaretur, ac si quis exinde, quod corpus humanum ex gemmis haud sit compositum, gemmam illud, aut angelum machinam esse maxime compositam, quoniam non constituatur per quamplurimas simplices machinas, colligeret (67). Id vnice interim male habet nonnullos, qui commodum quidem sensum huius propositionis: Aeternitas Dei fixa est momentum s. punctum, quidem agnoscetes, accuratorem tamen insimul in terminis modoque lo-

(67) Merentur Celeb. Dni. WINKLERI meditationes in Progr. num. 39. allegato hic produci, idque eo magis, quo rarius istiusmodi chartae volantes ad plurium manus soleant peruenire. Ita vero pag. 6. scribit: „Inde, quod existentiae Diuinae „plura momenta esse nequeant, „nequaquam efficitur, ut unum „sit momentum Diuina aeternitas. Qui hoc sequi contendunt, „persuasum habeant necesse est: „id, quod pluribus eiusdem generis rebus caret, vnam ex iis „complecti. Haec autem enunciatio si vera esse debeat, necesse est, ut illud, de quo id praedicatur, sublit eidem generi, quo plura ista, quibus caret, comprehenduntur. Ita Plato, quia non constat pluribus hominibus, vnus est homo ideo, quod sub genere hominum continetur. Si quis vero Platonem, propterea, quod

„non constat pluribus piscibus, „profecto ridicule admodum argumentaretur. Quae igitur existentia hac de causa, quod pluribus momentis vacat, unum esse debet momentum, isthaec eadem debet esse generis, cui momenta subsunt, quae temporis sunt partes adeo paruae, ut minores esse nequeant. Huic vero generi aeternitas, quae existentia est sine initio et fine quomodo subijci queat, nulla ratione percipio. Quid igitur est, quod timeamus, ne, si aeternitati diuinae momenta negemus, in sententia nostra hoc sit vitium, ut illam ipsam instar vnus momenti spectare cogamur. Certe qui ita putant, hi etiam, si in Deo oculos esse insiciantur, nos opinionis insimulabunt, quasi Deo vnum oculum tribuamus.”

loquendi deamant, quod voces momenti, puncti etc. in hanc materiam fuerint introducti, habere eos offensionis multum, falsisque ideis facile occasionem suppeditare posse, irretire se omnes, qui istiusmodi terminologia utuntur, laqueis quam plurimis, ex quibus vix ac ne vix quidem semet expedire, et ad argumenta Socinianorum aliorumque, imprimis recentiorum, respondere queant, quapropter ab iis abstinendum esse monent. Non sine ratione haec omnia urgeri lubentes largimur, nec temere imitandum esse istum loquendi modum inficias ire volumus, suum cuius in terminis modoque proponendi libertatem relinquentes, quamvis equidem haud perspiciamus, quid periculi aut incommodi contra Socinianos aliosque exinde pertimescendum sit, qui longe alios cum singulis istis terminis combinant notiones. Nec negamus offensionem esse facilem, si sine debita explicatione sollicitaque significatus evolutione, voces puncti, momenti etc. adhibeantur, aut compendiis inferantur, arduaue de aeternitate Dei materia tironibus minusque exercitatis ingenis sub isto terminorum inuolucro proponatur. Verum cum omnis ambiguitas per definitionem facile tolli possit, hinc offensionis periculum cesset, adversariisque praeccludantur latebrae, cum praeterea termini isti hac in materia a plurimis sint recepti, hinc usui loquendi conformiter intelligendi, cum denique quantum nobis haecenus perspicere licuit, in compendis nostris desiderentur, et polemicae tractationi cumprimis reserventur, non videmus, ut alias nunc taceamus rationes, cur iste loquendi modus ad minimum excusari et tolerari nequeat. Haec omnia tamen pace tantorum Virorum, quos aliter sentire videmus, et quorum merita colimus, monere volumus.

§. 9.

Nunc tandem, discussa haecenus quaestione: quo sensu aeternitas Dei fixa momentum sit, quo minus? feliciori successu in resoluendis eorum versabimur argumentis, qui pro aeternitate fluxa militant: *quod aeternitas Dei ab omnibus, qui fixam eam faciunt, absurde satis haberi debeat pro momento et puncto*, prout omnes, quotquot §. 2. allegati sunt, hanc ingeminarunt cantilenam.

nam. Nos data opera in singulorum argumenta inquiremus, et quidem hoc modo. Ante omnia probe discipendum putamus, ex quam praecise aeternitatis fixae notione disputetur. Hanc enim non vna eademque ab omnibus ratione formari certum est, vid. §. 4. et 5. Colligi id vero facile poterit vel ex expressis secus hic sentientium verbis, vel ex ipsarum cogitationum nexu argumentorumque indole. Hoc praestructo longiori responsione haud erit opus. Aut enim ex ea aeternitatis fixae notione disputatur, quam §. 4. attulimus, aut ex ea, quam §. 5. recenset. Si prius, nemo certe, qui rectiora edoctus est, hac in parte adverbabitur, ta enim momentum eam s. punctum non sine absurditate esse, evidenter satis §. 7. evicimus. Si posterius, ab insigni in argumentando vitio liberari nequeunt, qui ita rationes subducunt, ceu §. 8. luculenter commonstrat.

Ad SOCINIANOS imprimis quod attinet, audiamus *Ioh. CRELLIUM* (68), qui communem, cui nomen dederat, sectae causam omni opera egit, et pro praecipuo aeternitatis fixae adversario inter Socinianos haberi solet. Is hac de re ita pronuntiat. „Non potest nobis probari eorum subtilitas, qui aeternitatem Dei omnia, quae unquam extiterunt, temporum spatia complectentem, in unius puncti s. momenti angustias cogunt. Utuntur illi, qui aeternitatem Dei sine successione propugnant, Boëthii potissimum definitione, qui aeternitatem ait esse: interminabilis vitae totam simul et perfectam possessionem. Ideo autem totam eius vitae possessionem simul dicunt, ut intelligatur, aeternitatem non in infinito quodam saeculorum tractu consistere, ita ut alia eius pars praecedat, succedat alia; sed uniuersam uno eodemque momento existere. Si potest tota aeternitas in uno momento tota consistere, ponatur Deus momento extitisse et peruisse - - - Sempiterna duratio quomodo tota eodem momento consistere potest? Eademne vita et momentanea esse potest et aeterna? Aeternitas Dei complectitur omnia quae unquam fu-

(68) *Libr. de Deo eiusque attributis cap. XVIII.* Insertus est *Bibliothecae fratrum Polonorum s. Socinianorum Tom. IV.* ubi loca hic

allegata pag. 43 et 44. legi possunt. nec non MARESI *hydrae Socinismi expugnatae Tom. I.* Vid. imprimis p. 183. -- 186. 187. 188.

to existit, in qua omnia inter se coeunt et colliguntur. in unum punctum, ceu expressa CRELLI verba indicant, cum quibus comparentur quae §. 4 a nobis ex Scholasticis recensita fuerunt. CRELLIO igitur omnia concedere possumus, quaecumque exinde deducit, nec cum aliis ad figuratum genus dicendi, quo aeternitatis fixae defensores utantur, (quod a tractatione dogmatum abesse debet) confugimus, aut de iniuria sententiae orthodoxae illatae conquerimur, aut tandem aduersarium calumniari citra rationem et fundamentum pronuntiamus. Existisse enim tales, qui reuera ita senserint, quorumue opinionem hic recte exponat CRELLIUS, diffiteri nemo potest vid. §. 4. Id tamen sciat aduersarius, se triumphum ante victoriam canere, si de omni aeternitate Dei fixa, etiam ea, quae continua est, haec valere temere sibi persuadere velit. Haec CRELLIO et Socinianis, qua hoc argumentum, prorsus sufficere credimus. De *Conr. VORSTIO*, cui haec arma debet CRELLIUS, non opus erit ut speciatim agamus.

Pergimus ad ARMINIANOS. Producemus vnicum, qui nobis ad manus est, et cum quo reliqui, qua caput rei, conueniunt, LIMBORCHIUM putamus (69). Is difficultates, quas secum connexas habet aeternitas Dei fixa repraesentaturus, ita philosophatur: „si aeternitatem Dei sine momentis cogitamus, iam hoc „momento Deo omnia erunt praesentia, tam quae fuere, quam „quae nondum sunt, idque in infinitum usque. Quod sane com- „prehendi nequit. Et si forsitan dixeris: eam esse aeternitatis „rationem, quod illa omnibus temporum differentiis tota simul „coexistat, respondeo: quis id capere potest, durationem sine et „principio carentem totam coexistere minimo temporis spatio? „Sic vita nostra ad aeternitatem collata non esset instar breuissimi „temporis; sed contra aeternitas collata ad vitam nostram: quia „unumquodque vitae nostrae momentum toti aeternitati coexi- „steret; atque ita aeternitas multis vicibus in vitae nostrae dura- „tione comprehenderetur. Sequeretur porro: res praeteri- „tas

(69) in *Theol. Christiana libr. II. cap. V. §. 7. pag. 58.*

tas esse simul et praesentes, praeteritas quoniam iam factae, praesentes, quoniam aeternitati, quae unicum praesens est, coexistentes. Quod similiter de futuris dici potest. Facile quemlibet perspicere credimus, omnia quae hic in medium proferuntur, ad significatum redire, quem verbis: *aeternitas Dei sine momento, et aeternitas Dei tota simul* tribuit LIMBORCHIUS. Quae si ita intelligit, quemadmodum ea intelligere debet, siquidem argumentationi suae speciem sequelae conciliare velit, ut contractionem omnium eorum, quae durationem Dei constituunt, praesentiamque realem et physicam tam praeteritorum quam futurorum in aeternitate Dei designent, s. quod idem est aeternitatem fixam non continuam, neminem sibi habebit contradicentem, qui sobrie hac in materia philosophatur. Quilibet e contra fatebitur: haec omnia non solum comprehendere et capi haud posse, sed pro contradictoriis haberi ideoque negari debere, absurdaque ex nugis Scholasticorum oriunda non male his omnibus repraesentari. In eo tamen una cum CRELLIO et VORSTIO peccat LIMBORCHIUS, quod opinionem a paucissimis adoptatam, impuere omnibus, nec cum distinctione loquatur.

§. 10.

Petr. GASSENDUS (70), Vir magni ingenii et acuminis, aeternitatisque successivae s. fluxae defensor haud inferioris subfelli, non aliam sibi aeternitatis, quae successivae opponitur, format ideam, quam quae omnia ad eius ambitum pertinentia in unius puncti s. momenti absolute talis angustias cogit. Hinc difficultates et absurditates ex parte deducit, quas in aeternitate fixa cum aliis deprehendisse etiam sibi visus est. „Dicunt, ita scribit, aeternitatis fixae Patroni, Deus olim condidit mundum, et olim reparabit mundum, quia aeternitas coexistit nostro tempori. Verum quomodo explicabunt modum huius coexistentiae? Tam enim fieri non potest, ut *instans s. quod caret* „succes-

E 2

(70) Loco superius num. 16. citato pag. 227.

„*successione coëxistat rei successivae; quam impossibile est punctum*
 „*f. quod longitudine caret coëxistere lineae.*” Respondemus
 breuiter quidem, sufficienter tamen. Fieri non potest, ut in-
 stans s. punctum coëxistat rei successivae, si instans s. punctum ex
 vsu loquendi vulgari assumatur, et aeternitas fingatur, tanquam exi-
 stentia minima, haec enim durationem plurium seculorum exae-
 quare non potest. Fieri autem utique potest, si punctum s. mo-
 mentum comparatiuum et ex vsu loquendi tecnico adsumatur,
 aeternitasque Dei ita explicetur, ne cum duratione et intermi-
 nabilitate oriatur contradictio, ipsique vindicetur continuitas vid.
 §. 4. et 5. Seu quod idem est: concedimus haec omnia GAS-
 SENDO, si notio Scholasticorum quorundam assumatur, ex qua
 ipse disputat, aeternitatem puncto aequiparans, quod lineae co-
 existere nequit; negamus autem si notio aeternitatis Dei fixae le-
 gitime formata supponatur.

Idem plane iudicium ferendum est de omnibus, qui recentis-
 simis nostris temporibus controuersiam hanc de aeternitate
 Dei, quae sopita videbatur, resuscitarunt, vestigijs GASSENDI
 insistentes. Vrgent hi etiam, aeternitatem fixam a contradic-
 tione liberari haud posse, eo quod durationem Dei tanquam mo-
 mentum repraesentet. Audiamus Celeberr. Dnum HOLLMAN-
 NYM, qui mentem suam in summam contractam ita exponit (71)
 „Tota et simultanea vitae possessio, vt BOETHIVS aeternitatem
 „vocat, cum continuatione vitae et existentiae manifeste pugnat.
 „Quidquid enim *omnia durationis suae momenta, quae habere potest,*
simul habet (non meminimus, vel BOETHIVM, vel qui eius de-
 finitionem suam fecerunt, ita loqui, aut aeternitati momenta af-
 signare, quamuis sint, qui aeternitatem Dei momentum vocent
 in singulari vid. §. 6 et 8. Substituamus hic igitur terminos com-
 modiores: duratio, quae omnia simul habet, quaecunque ambi-
 tu suo continet, duratio, in qua omnia in vnum coeunt s. contra-
 huntur etc. et sic facile apparebit, de quamam aeternitate Vir Ce-
 leb. loquatur, quidue proinde responderi possit ac debeat) „illud
 „continua-
 „tinua-

(71) in *Institut. Pneumat. et Theol. nativ.* loco n. 17 al leg.

adeoque simul omnes sint. Hoc enim non fuit ex conceptu durationis fixae in genere, sed eius praecise, cui deficit continuitas, et in qua omnia in vnum velut contrahuntur. Hic enim si supponatur, certum est, vel Deum non coëxistere creaturis omnibus, vel omnes creaturas simul et vno eodemque momento existere debere vid. §. 7. V. Tandem Vir Celeb. ita pergit (73): „Quod si Diuina duratio successionis omnis expers est, neque adeo vnum eius momentum, quod necessario inde consequitur, vni, aliud alii cuidam rei successiue coëxistit, cum eademque coïncidit; totam illam semper vel esse, vel cogitari oportet, vbi-
 „cunque illam in relatione ad res, extra Deum existentes, consideramus: si modo totum appellari proprie potest, quod partibus omnibus carere concipitur. Quod si tota ergo Diuina duratio hesterno v. c. diei coëxistit; nihil eius hodierno amplius coëxistere potest: et si hodierno tota coëxistit, nihil eius relinquatur, quod crastino, vel subsequitur diebus temporisque momentis aliis coëxistere amplius possit. Totum enim iam adesse, et tamen adhuc residuum aliquid facere, quod nondum adsit, si-
 „bi iterum aduerfatur. Quod si tota vero duratio Diuina sic hesterno diei v. c. iam coëxistit, adeoque hesterni diei limitibus quasi circumfcripta est et definita; vltra et praeter eius diei terminum nihil superesse Diuinae durationis amplius potest, adeoque et cum hesterno die desisse Deum iam oporteret: id quod absurdum est. Recte haec omnia se habent, si tota duratio Diuina idem est, ac contractio omnium eorum, quae ad durationem Dei pertinent, in vnum, fatemurque absurda, quae ex hac sententia fluunt, nec melius, nec viuidius potuisse repraesentari, quam quidem a Viro Celeb. in hisce verbis factum est. Idem tamen, quod de reliquis in medium productis dictum est, etiam hic valer, Virum scilicet Celeb. nihil aliud his omnibus obrinere, quam vt eam saltem destruat ac euertat aeternitatem fixam, quae peruersè explicatur, et quam nemo admittit saniora edoëtus. Quae supra ad §. 5. num. 53. diximus, commonstrant, quomodo

(73) *Disp. cit. §. 24. pag. 49.*

76 371 22 1 (27)

modo haec absurda secundum communem sententiam eurentur, quare plura nunc non addimus.

Accedimus tandem ad Cel. et S. R. Dnum CRYSIVM. Obiicit is quoque aeternitatis fixae defensoribus, eos eam non sine insigni absurditate facere momentum. Quo successu id fiat videbimus. Audiamus eius meditationes (74): „Gesezt in der Ewigkeit Gottes wäre keine Succession von Augenblicken, das ist von Theilen einer möglichen Zeit, die wir in Gedanken unterscheiden können, so müßte sie, daferne sie ein wirkliches quando bleiben soll, nur ein einziger Augenblick sein, daraus folgen aber Widersprüche, welche schon §. 55. angezeigt worden. Sunt autem hae contradictiones sequentes: „Wenn die Ewigkeit Gottes nichts weiter, als ein einziger Augenblick wäre, so müßten die hinter einander folgenden Dinge in der Welt mit diesem Augenblicke zugleich sein, denn wenn zwei Dinge mit einem dritten zugleich sind, so sind sie auch unter einander selbst zugleich. Ferner müßte eine jede Veränderung in der Welt mit der ganzen Ewigkeit zugleich da sein.“ Pergit allegatus Dnus Autor §. 225: „Ich setze zu demselben nur noch dieses hinzu, daß die Action Gottes, wodurch er der Welt ihren Ursprung gegeben, ferner das Dasein der Welt, die ganze Fortdauer derselben, und dafern er sie wieder vernichten wollte, auch das Ende derselben, in einerlei und in eben denselben Augenblicke stele, welches alles widersprechend ist.“ Concedimus Viro Celeb. aeternitarem, quae vnicum sit momentum, adeoque existentia, quae concipi potest, minima esse maximum, quod cogitari potest, absurdum. Concedimus ipsi omnes contradictiones, quas exinde deducit, istiusmodi aeternitati tribui posse et debere, vid. §. 7. Negamus autem eas ex aeternitate Dei fixa in genere, multo minus continua in specie, legitime fluere. Negamus maiorem propositionem in hoc Syllogismo: Quaecunque duratio successionebus caret s. fixa est, ea vnicum est momentum, s. existentia minima. A. Duratio Dei absoluta etc. (de hac enim sermo est, cum in relativa successiones ab omnibus admittantur, vid. §. 5.) Ergo. Nec, quod pace Viri Celeb. monemus, hanc propositionem-

(74) in dem Entwurf der nothwendigen Vernunft-Wahrheiten s. in Metaphysica §. 55. & 256. pag. 92 sqq. et pag. 469.

sitionem videmus probatam, nec probari posse censemus. Quid enim fiet de duratione creaturarum successione omnibus vacua? Si vero, aut de momentis successionebusque imaginariis; sermo sit, aut ex ea, quae Viro Celeberr. forsitan mente seder, concludatur notione, talisque assumatur existentia, quae non est continua, sed in vnum punctum collecta, omnia ipsi concedere possumus, cum contra nos hoc pacto non disputer.

Supereffet, vt de Praecell. Dno M. KÖSELITZIO nonnulla diceremus. Verum non est, quod addamus. Omnia enim, quae contra Celeb. HOLLMANNVM monita fuerunt, etiam hic prorsus valent, cum in ea, qua Vir Praecell. nobis notandus venit, parte, ipsum in omnibus sequatur (75).

§. II.

Quantis igitur difficultatibus dubiisque hac in doctrina superfedere queamus, dummodo sanioris repurgataeque ab ineptis Scholasticorum quisquiliis, Theologiae naturalis inhaerere principiis velimus, Beneuolus Lector ipse nunc iudicet. Cessent igitur, quod hactenus fecerunt, aeternitatis fluxae defensores, sententiam sibi oppositam istiusmodi argumentis impugnare, quae eam non feriunt. Cessent porro tenus aeternitatem Dei fixam tanquam momentum ex vsu loquendi vulgari, et hoc ipso tanquam dogma maximis absurdis contradictionibusque plenam traducere. Sic enim remoto, quod potiori ipsis offensionem erat, conciliatio huius dissidii facilius speranda est.

Deo autem Regi aeternitatum sit soli gloria in secula seculorum!

(75) vid. Disp. KÖSELITZIANA §. 8. pag. 13.

CORRIGENDA.

- pag. 2 lin. 20 leg. Ut igitur ab aeternitate ordiamur,
pag. 4 lin. 4 leg. non-existentia
num. 3 lin. 6 leg. Plura hac de re ad §. 5 num. 52 dicemus;
pag. 6 num. 11 lin. 1 Nostra hic ex parte fecimus
pag. 10 lin. 4 - physice & realiter ipsi presentia
pag. 17 lin. 17 - amplectantur
pag. 19 lin. 11 - non differat realiter
pag. 20 lin. 15 - nullas
pag. 22 lin. 8 - subjecta sunt, secundum quas duratio eorum &c,
pag. 24 lin. 23 - ipsi æquipollentibus
pag. 29 lin. 6 - Scholasticorum sententia deprehendimus, absurda,
lin. 32 - nec per momenta, continua ferie se invicem exci-
pientia, decurrere.
pag. 31 lin. 7 - respondere queant iudicantes
pag. 37 lin. 9 - quas §. 5 I. γ commemoravimus.
pag. 35 lin. 11 post verba: in aeternitate Dei designent, add: |&
prouti ex verbis apparet; eam esse aeternitatis ra-
tionem, quod illa omnibus temporum differentiis
tota simul coexistat. Hæc enim est ipsa Scholasti-
corum sententia vid. §. 4.
pag. 40 lin. 1 post verba: quid enim fiet de duratione creaturarum
successionibus omnibus vacua? addantur sequentia;
Nec concludi potest: Quidquid successionibus hinc
momentis caret, illud est momentum unicum.
Conf. quæ §. 8 pag. 30 dicta sunt, & Cel. Dnus,
WINKLERUS nota 67 citatus.
Reliqua levioris momenti favori B. L. committuntur.

CORRIGENDA

pag. 2 lin. 20 leg. Ut igitur ab eternitate ordinantur
 pag. 4 lin. 4 leg. non-existent
 num. 3 lin. 6 leg. Plura haec de re ad §. 2 num. 2 dicendum
 pag. 6 num. 11 lin. 1. Notetur hic ex parte locum
 pag. 10 lin. 4. - physice & reuera non presentia
 pag. 17 lin. 17. - ampliatum
 pag. 19 lin. 11. - non distincte realiter
 pag. 20 lin. 15. - nulla
 pag. 22 lin. 8. - aliqua sunt, secundum duas duritias eorum etc.
 pag. 24 lin. 23. - isti recipiuntur
 pag. 29 lin. 6. - scholasticorum sententia de reprobatione, aliter
 lin. 32. - nec per momenta, continua serie se invicem, ex-
 plens, duritate
 pag. 34 lin. 7. - respondere duas indicans
 pag. 37 lin. 2. - quae §. 1. 2. commemorantur
 pag. 37 lin. 11. post haec in articulo Deo diligens, a 1. 1. §.
 prout ex verbis sequitur, cum esse eternitatis
 tione, quod his omnibus temporum differentis
 non sunt coeternae. Praesentia est ista Scholasti-
 corum sententia ad §. 2.
 pag. 40 lin. 1. post verba: quia nihil habet duratione certitudinis
 sine non durans, etiam ad hoc non sequitur
 nec conclusi potest: Quia quid theologicis hinc
 momentis caret, illud est momentum unicum.
 Conf. pag. §. 2. pag. 30 hinc §. 2. Col. Dura
 WINKLERUS non de citat.
 Solus istius momenti §. 1. 1. commemoratur.

1788

99 A 6988

ULB Halle

3

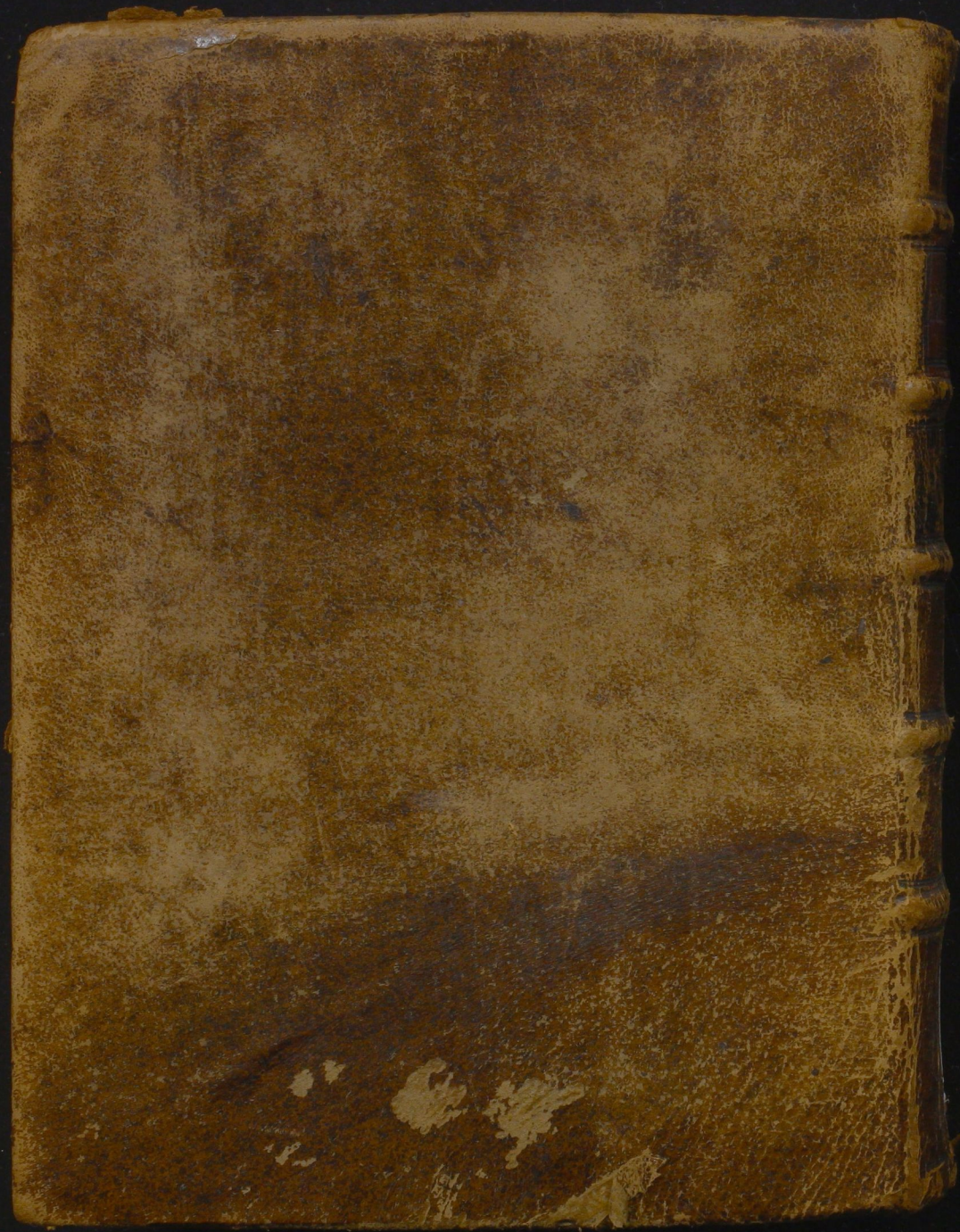
002 843 919

ursprüngl. Stk. 1 nicht gezählt, da
Teil nicht zu ermitteln

6517
1078

Rehov

32

DEO T. O. M.
SSIME ANNVENTE,
TOCH. MAGNIFICENTISSIMO,
MO PRINCIPE AC
D M I N O,

FRIDERICO,

REDE ME CLEBURGICO,
ORVM, SVERINI AC RACEBURGI,
SI, TERRARVM ROSTOCHII AC STAR-
DIAE DYNASTA,

NOSTRO LONGE CLEMENTISSIMO

✦ ✦

NEM PHILOSOPHICAM,
AETERNITAS DEI

T MOMENTVM,
DISQVIRENTEM,

X CONSENSV
ILOSOPHORVM ORDINIS,
A ESIDE

HENR. PRIES,

OS. P. P. O., AD AEDEM D. JOH. PASTORE,
VLTATIS HACTENVS DECANO,

XII. APR. MDCCLII.

TOCH. PVBLICO ERVDITORVM
TINIO SVBJICIET,
P O N D E N S

FRIDERICVS LOPPNAV,

ICENSIS, S. S. THEOL. ET PHILOS. CVLTOR.

ROSTOCHII,
R I S R Ö S I A N I S.

B.I.G.

Farbkarte #13

Black
3/Color
White
Magenta
Red
Yellow
Green
Cyan
Blue

Centimetres